

Språket om sprutbyte i det politiska rummet

Sebastian Engdahl
Tobias Gullberg

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
HT-13

Handledare: Frans Oddner

Examinator: Håkan Johansson

Abstract

Author: Sebastian Engdahl and Tobias Gullberg.

Title: The linguistics of needle exchange in the political arena [translated title].

Supervisor: Frans Oddner.

Since the middle of the 1980's, three Swedish cities have implemented a needle exchange program. These programs are all located in the southernmost part of the country, Skåne, making it a regional service rather than a national one. The purpose of this study was to, with a discourse analytic and social constructionist approach, study the debate in Stockholm's County Council on introducing a needle exchange program in Stockholm. Act (2006:323) on the exchange of needles and syringes was introduced in 2006, which presented the opportunity for each Swedish county to decide, in consort with the each of the counties municipalities, whether to or not to implement a needle exchange program. This act gave way to an extensive debate in Stockholm's County Council which in 2010 led to the decision to introduce a needle exchange program in Stockholm on trial. The empirical data consists of protocols from Stockholm's County Councils digital archive which narrates the debate on needle exchange. These protocols are analyzed through discourse analysis in general, and Norman Faircloughs critical discourse analysis in particular.

We found that the debate encircled round three particular subjects in the debate; whether or not there is evidence in research for the programs positive effects on the prevention of HIV and hepatitis C, establishing contact with addicts and a shift of majority in the debate, and lastly whether needle exchange programs are a threat to the Swedish drug policy or just a matter of harm reduction for intravenous drug users. We also found that the publication of a report, ordered by Stockholm's County Council, which promoted the positive effects of a needle exchange program for Stockholm's intravenous drug users had the single most significant effect on the outcome of the debate. In addition to the above, we've picked out and analyzed a single discourse which we found most influential in the debate; how the image of intravenous drug users were constructed through the political speeches in the debate. We found that, regardless of position in the debate, the politicians constructed an overall negative image of Stockholm's intravenous drug users. They were often referred to as both victims who needed to be rescued from their situation, as well as being referred to only as drug users instead of human beings and a group of individuals who should adjust themselves to the restrictive drug policy which influences the community they are a part of.

Keywords: needle exchange program, discourse analysis, political debate, Stockholm, Sweden

Förord

Vi vill tacka vår handledare Frans Oddner, som med sina exceptionella kunskaper inom diskursanalys fungerat som en fyr i diskursanalysens oändliga oceaner av mörker för oss. Vi vill även ta tillfället i akt att tacka varandra för ett väl genomfört samarbete. Tack också till Socialhögskolans datasal, som under processen fungerat som både kontor och vardagsrum, samt ni som suttit där tillsammans med oss och hållit oss sällskap.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering.....	2
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar.....	3
1.4 Begrepp.....	3
2. Bakgrund	4
2.1 Den svenska narkotikapolitikens historik	4
2.1.1 Nollvisionen och kriminaliserat bruk	4
2.2 Harm Reduction	6
2.3 Sprutbytesprogram	8
3. Tidigare forskning	9
3.1 Svensk kontra Holländsk narkotikapolitik.....	9
3.2 Den svenska drogdebatten ur ett diskursanalytiskt perspektiv	11
4. Teori	13
4.1 Socialkonstruktionism.....	14
4.2 Diskursanalys - Utifrån makt.....	14
4.3 Kritisk diskursanalys enligt Fairclough	16
4.3.1 Faircloughs tredimensionella modell.....	17
5. Metod	18
5.1 Metodens förtjänster och begränsningar	18
5.2 Urval.....	19
5.3 Tillvägagångssätt.....	20
5.4 Validitet & reliabilitet.....	21
5.5 Etiska överväganden	21
5.6 Arbetsfördelning	22
5.7 Tillvägagångssätt vid analys	22
6. Analys och resultat	22
6.1 Evidensdiskursen.....	23
6.2 Kontaktdiskursen	26
6.3 Ideologidiskursen	30

6.4 Konstruktionsdiskursen.....	33
7. Avslutande diskussion	38
8. Referenser	41
9. Bilagor	44

1. Inledning

Narkotikamissbruk är ett socialt problem som etsat sig fast i det svenska samhället. Med rötter ända bak till 1800-talet har bruk och missbruk av narkotika utvecklats och förändrats i takt med samhället (Olsson, 2011). Olsson (ibid.) skriver att narkotikaproblematikens tidiga historia i Sverige tar sin början i farmakologiska och medicinska framsteg. Opiater som opium, morfin och heroin tillhörde under denna tid de mest lovande och använda medicinska preparaten. De användes som behandling av symptom som oro, ångest, smärta, infektioner, hosta och sinnessjukdomar. Opiaterna blev mycket populära, främst på grund av dess starka smärtlindrande och lugnande effekter, detta samtidigt som opiaternas bieffekter började uppmärksammas. Dock var de positiva effekterna av opiaterna så värdefulla att det skulle dröja länge innan en egentlig diskussion kring opiatanvändningens risker skulle uppkomma på allvar. Så länge bruket skedde inom den medicinska världen fanns det inga skäl till oro för att ett narkotikaproblem skulle växa fram. Samma problematik präglade de flesta andra preparat, däribland cannabis och kokain, vilka även de användes i medicinskt bruk under denna tid (ibid.).

1938 introducerades amfetamin och andra centralstimulerande preparat inom den medicinska världen som bland annat bantningsmedel, samt behandling vid en rad olika sjukdomssymptom. Trots återkommande försök att begränsa åtkomsten, ökade användningen av amfetamin stadigt, då medlet var mycket populärt som medicin bland läkare och allmänheten samtidigt som kontrollen av det var mycket begränsad. Precis som vid införandet av opiaterna ett par decennier tidigare var kunskapen om riskerna med användandet av preparaten mycket liten (ibid.). Genom denna problematik, där droger har införts i samhället via den medicinska världen och däri vunnit fäste hos allmänheten, har narkotiska preparat både introducerats och befästs i samhället, och samhällets förhållande till dem varit fortsatt problematiskt. Dels då de fortfarande används inom vården för att behandla symptom, samtidigt som problemen med att kontrollera preparaten och hålla dem inom vården kvarstår. Liksom på mitten av 1900-talet, brottas fortfarande de politiska makthavarna med förhoppningen om ett narkotikafritt samhälle, tillsammans med stora delar av den övriga världen. I takt med att det narkotikafria samhället alltmer börja likna en utopi (jfr Träskman, 2011), vänder sig flera blickar inom den samhällsvetenskapliga forskningen nu istället mot så kallad *harm reduction*; skadereduktion. Träskman (ibid.) skriver att varje samhälle tvingas räkna med en viss mängd sociala problem. Exempelvis är arbetslöshet, psykisk ohälsa

och kriminalitet företeelser som omöjliga skulle kunna elimineras till hundra procent, från ett samhälle. Det narkotikafria samhället och nollvisionen ter sig då ha ett ouppnåeligt mål, då de förespråkar perfektion. Skadereduktion är en strategi som intresserar oss, dels genom sitt alternativa synsätt på missbruk i samhället, och dels genom dess alternativa metoder som ofta går i kontrovers med den politiska ståndpunkten om nolltolerans mot narkotika i samhället. Den skadereducerande metod som kanske är mest diskuterad i dagens Sverige, är också den som vi valt att undersöka närmre i denna studie, nämligen införandet av sprutbytesprogrammet.

1.1 Problemformulering

Svensson (2012) skriver att åtgärder som riktas mot att reducera de direkta skadeverkningar som ett narkotikamissbruk medför, inte är särskilt kontroversiella i grunden. Det är inte många människor som är emot att hepatitsmittade personer skall få vård, även om smittan har skett via injektion av narkotika. Att hemlösa missbrukare skall få spendera nätter på härbärgen, erhålla gratis tandvård, soppök samt försörjningsstöd är även dem accepterade åtgärder från allmänheten och politiker (ibid.). Vad ovanstående insatser har gemensamt är att de lindrar skador som uppstått som en följd av missbruket, men de är samtidigt inte direkt kopplade till själva missbrukets upprätthållande. De är, menar Svensson (ibid.), snarare medmänskliga insatser som bidrar till fattiga människors överlevnad. Men när *harm reduction* nämns är plötsligt inte enigheten lika stor om att det är någonting positivt skriver Svensson (ibid.).

En form av skadereduktionsarbetet för injektionsmissbrukare är sprutbytesprogrammen. Sprutbytesprogrammen har uppstått som en reaktion mot den ökade smittspridningen av HIV och hepatit mellan intravenösa missbrukare (Rönneberg et al. 1992, Svensson 2012). I Sverige startade sprutbytesprogrammen i Lund 1986 och i Malmö 1987 och var länge begränsade till dessa två städer innan lag (2006:323) om utbyte av sprutor och kanyler infördes 2006, vilket gav varje landsting och kommun möjlighet att själv bestämma huruvida de vill införa ett sprutbytesprogram eller ej (Socialstyrelsen, 2013). Starkt politiskt motstånd mot sprutbytesprogrammet existerar emellertid och är en stark bidragande faktor till varför sprutbytesprogrammen idag är begränsade till Lund, Malmö, Helsingborg och nu även Kalmar och Stockholm, trots påtryckningar från bland annat Socialstyrelsen och flera svenska forskare

inom socialt arbete¹. Stockholms läns landsting (SLL), har länge varit motståndare mot att införa ett sprutbytesprogram, men år 2010 röstades ett införande av sprutbytesprogram på prov igenom efter många års het debatt. Vi finner stort intresse i varför ett program som syftar till att minimera de skador och risker som missbrukare utsätts för på grund av missbruket, har blivit så pass kontroversiellt och omdebatterat i dagens samhälle. Därför har vi valt att göra en diskursanalys över sprutbytesdebatten som förts i SLL-fullmäktige. Dels för att analysera hur man debatterar för och emot programmen, dels vad man bygger sina argument på samt dels om/hur ideologiska åsikter präglar politikernas uppfattning huruvida sprutbytesprogrammet i synnerhet, och skadereduktion i allmänhet, är positivt eller negativt. Sammanfattningsvis vill vi undersöka vad som föranledde det införande som 2010 slutligen kom till stånd.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att med hjälp av diskursanalys analysera sprutbytesdebatten som förts i Stockholms Läns Landsting.

1.3 Frågeställningar

1. Vilka argument anförs för och emot i debatten?
2. Hur har debatten förändrats över tid?
3. Vilka diskurser är mest framträdande i debatten?

1.4 Begrepp

Det missbruk som åsyftas i denna studie är, om inte annat nämns, den typ av missbruk som omfattar intravenöst bruk av droger. Skälet att fler än en benämning används är dels på grund av en önskad språklig variation samt att olika källor använder helt olika begrepp när de refererar till målgruppen i litteratur. Med nedanstående begrepp syftar vi på samma grupp: Sprutnarkomaner, sprutmissbrukare, missbrukare och injektionsmissbrukare. Vi använder även följande begrepp med en gemensam innebörd, av samma skäl som det ovan: Sprutbytesprogram, sprutbyte och

---

¹ Se bland annat följande debattartiklar (hämtade 2013-12-12):

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/spridning-av-hiv-kunde-ha-forhindras_5595101.svd

<http://www.unt.se/debatt/ingen-evidens-talar-for-sprututbyte-2645898.aspx>

<http://www.dn.se/debatt/sprutbyte-for-narkomaner-ar-en-viktig-folkhalsofraga/>

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sprutbyte-stoppar-inte-missbruket_4223415.svd

sprututbyte. När vi, om inget annat nämns, talar om *motståndare* eller *förespråkare*, så åsyftas de som tagit ställning för eller emot i sprutbytesfrågan i den pågående debatten i SLL.

2. Bakgrund

2.1 Den svenska narkotikapolitikens historik

Narkotikapolitik syftar till de lagregler och åtgärder som har som mål att reglera tillverkning/odling, smuggling, försäljning samt användning av preparat som är klassade som narkotika, och har sedan 1960 varit en svensk politisk profilfråga (Svensson, 2012). Som land var Sverige tidiga med att uppfatta omfattningen av de problem som syntetiska centralstimulantia, som amfetamin, medförde. Det svenska arbetet bidrog också till “Convention on Psychotropic Substances” vilken blev den andra av FN:s grundläggande narkotikakonventioner år 1971, och kom att narkotikaklassificera amfetamin över hela världen. I och med Sveriges intresse för narkotikapolitiska frågor, och den restriktiva attityd mot droger som präglat politiken, oavsett regeringsfärg, har Sverige sedan dess starkt värnat om de tre narkotikakonventionerna, det vill säga 1968, 1971 samt 1988 års, genom medverkan i FN, EU och dess olika organ (ibid.).

1968 presenterade den socialdemokratiska regeringen ett tiopunktsförslag framtaget med hjälp av det arbete som, den bara ett par år gamla, Narkomanvårdskommittén tagit fram under andra halvan av 60-talet. Detta tiopunktsförslag skulle senare visa sig ligga som grund för den narkotikapolitik som rådde resten av seklet (Olsson, 2011). Förslaget förespråkade en stark och bred offensiv mot narkotikamissbruket, med förstärkta kontrollåtgärder i form av polis och tull, ökade förebyggande insatser, utbyggnad av vård- och behandlingsinsatser samt en bättre samordning av samhällets insatser och åtgärder (ibid.). Olsson (ibid.) menar vidare att dessa grundläggande drag även gäller för dagens restriktiva narkotikapolitik.

2.1.1 Nollvisionen och kriminaliserat bruk

Den restriktiva narkotikapolitiken har som huvudmål att nå ett narkotikafritt samhälle. Med det åsyftas ett samhälle där all narkotikaanvändning, förutom den medicinska, är utplånad (Svensson, 2012). I en restriktiv narkotikapolitik ser man följaktligen till frågan kring utbud och resonerar som så att, finns det inget utbud så är efterfrågan ointressant (ibid.).

Träskman (2011) skriver om att kontrollen av narkotika i Sverige har blivit starkt påverkad av ideologiska ställningstaganden. Han talar om, det kanske tydligaste ställningstagandet, gällande absolut nolltolerans mot narkotika och visionen om ett narkotikafritt samhälle. En konsekvens och manifestation av dessa visioner och ställningstaganden var kriminaliseringen av eget bruk av narkotika år 1988 (ibid.). När narkotikastrafflagen stiftades fanns det en tanke med lagstiftningen att den skulle skilja på sidorna: tillverkare, distributör, försäljare och missbrukare av narkotika. Bruk av narkotika kriminaliserades inte, då man inte ville att narkotikalagstiftningen skulle hindra eller försvåra att en missbrukare kom under vård (Träskman, 2011).

I debatten mot kriminalisering av eget bruk av narkotika framhölls framför allt tre argument. Det första menade på att det stod i strid mot en liberal svensk tradition att straffbelägga en handling som är riktad mot egen person, när exempelvis självmord eller hjälp till självmord inte är kriminaliserat (Träskman, 2011). Det andra argumentet menade på att upprätthållandet av kontrollen av eget bruk av narkotika skulle kräva resurser vilka polisen inte hade, däribland blod- och urinprov vid misstanke. Det tredje argumentet uttryckte en oro om att en kriminalisering av eget bruk av narkotika riskerade innebära att missbrukare undvek att söka vård (ibid.). Lagförslaget om att kriminalisera det egna bruket av narkotika vann slutligen och brottet belades med böter som straff. Lagförslaget betonade vikten av att drogpolitiken i Sverige måste utformas som så att det inte råder några oklarheter kring hur negativt samhället ser på narkotika och bruk av narkotika (ibid.). Förespråkare för kriminalisering av eget narkotikabruk ansåg att en kriminalisering skulle ha en preventiv effekt på ungdomar och att efterfrågan på narkotika skulle minska om man fångade upp brukarna och därigenom lyckas spåra distributörer och tillverkare, samt att man nu slöt upp bredvid Finland och Norge som redan straffbelagt eget bruk av narkotika sedan tidigare (ibid.).

1993 skärptes straffet för narkotikabruk till högst sex månaders fängelse. Resultatet av kriminalisering av eget bruk av narkotika, och sedermera straffskärpningen, skiftade polisens fokus mot att mer handla om att rikta in sig på missbrukarna och renderade i utökade kontrollmöjligheter för polisen, med urin- och blodprov vid misstanke (Träskman, 2011). Kravet på ökade kontrollmöjligheter var centralt i Rikspolisstyrelsens utarbetade narkotikamänifest från 1989. Staten ville förmedla att samhället ska ta avstånd och på inget sätt underlätta för missbrukaren att upprätthålla sitt missbruk (ibid.). Ett mantra som upprepat användes i

rikspolisens manifest var “*Det ska vara jobbigt att vara missbrukare*” (Träskman, 2011 s. 61), och polisens nya kontrollmöjligheter i form av urin- och blodprov vid misstanke, var effektiva redskap för att göra tillvaron “jobbig” för missbrukaren (ibid.). Ny kritik mot den restriktiva narkotikapolitiken i Sverige har dock framkommit menar Svensson (2012). Kritiken består av att kriget mot narkotika har kränkt individens mänskliga rättigheter och rätt till självbestämmande samt att fokus borde flyttas från straff till vård (ibid.) Vidare menar Svensson (ibid.) att insatser för att förbättra missbrukares hälsa kan motiveras med folkhälsoargument även om dessa insatser står i konflikt med den restriktiva narkotikapolitiken.

Sammanfattningsvis kan man säga att den svenska narkotikapolitiken är väl ansedd i det restriktiva lägret och starkt kritiserad i det antiprohibitionistiska. På den positiva sidan återfinns ett lågt antal hivsmittade samt en relativt omfattande satsning på vård och behandling, och på den negativa sidan finns höga tal av hepatit c-smittade och bristfällig tillgång till skadereducerande inslag i form av underhållsbehandling och sprutbytesprogram (Svensson, 2012).

2.2 Harm Reduction

Även om svensk narkotikapolitik fortfarande följer en restriktiv linje, så har den narkotikapolitiska debatten fått en mer human ton på senare år menar Svensson (2012). Den statliga kampanjen MOB (Mobilisering mot narkotika) leddes av narkotikasamordnaren Björn Fries som betonade vikten av forskningsstöd och brukarperspektiv i sina åtgärdsförslag. År 2006, efter initiativ från MOB, tillkom *Lag (2006:323) om utbyte av sprutor och kanyler* som gav möjlighet till var landsting, att i samråd med respektive kommun, starta sprutbytesprogram (ibid.) Svensson (ibid.) förklarar ”harm reduction” som ett begrepp som omfattar interventioner, program och politiska initiativ som syftar till att minska de ekonomiska, sociala och hälsomässiga skadorna av narkotikaanvändning för individer, samhällen och länder. Denna syn på bekämpning av drogmissbruk har andra anspråk än nollvisionen vilken strävar efter felfrihet i narkotikafrågan. Harm reduction fokuserar snarare på att mötas halvvägs med missbrukaren.

Wolfgang Götz, chef för EMCDDA (EU:s kunskapscenter i narkotikafrågor), har skrivit ett förord till en antologi vid namn *Harm reduction: evidence, impacts and challenges* vilken publicerades i april 2010. I detta förord bedömer Götz (2010) att harm reduction inte är ett kontroversiellt begrepp i den europeiska drogpolitiska diskussionen längre. Detta mycket på

grund av HIV-epidemin bland injektionsmissbrukare, vilket innebar att det blev viktigare att stoppa smittspridningen än det gamla målet att alla narkotikamissbrukare skulle bli drogfria. Samtidigt är Götz medveten om att drogdebatten fortfarande är både en ideologisk och vetenskaplig diskussion, och anser själv att de skadereducerande insatserna är vetenskapligt förankrade. Slutligen antyder Götz att ideologiska positioner inte får utgöra hinder för en rationell analys som är evidensbaserad (ibid.). I avslutningskapitlet på antologin diskuteras evidensen och de svårigheter som finns för att uppnå evidens i interventioner som till exempel sprutbytesprogram. Davoli, Simon & Griffiths (2010) påpekar dock att avsaknad av evidens inte nödvändigtvis behöver innebära att man inte tar till åtgärder som till exempel sprutbytesprogram. Svensson (ibid.) menar på att antologin är ett tecken på att EMCDDA ser positivt på harm reduction.

De finska forskarna Tammi och Hurme har gjort flera studier inom harm reduction-fältet. Tammi och Hurme (2007) beskriver sina perspektiv på harm reduction, vilket grundar sig i fyra punkter:

- Droganvändning som sådant skall ses ur ett neutralt perspektiv, inte ur ett moralistiskt perspektiv.
- En droganvändare är en autonom medborgare och medlem i samhället, inte en avvikande individ eller ett objekt för insatser.
- Narkotikapolitik skall baseras på praktik och vetenskap, inte ideologier och dogmatism.
- Narkotikapolitik bör respektera mänskliga rättigheter och stödja rättvisa, inte trampa på dem i "kriget mot drogerna" eller målet om ett drogfritt samhälles namn.

Tammi och Hurme (2007) beskriver således ett individ-liberalistiskt synsätt. Droger och droganvändning självt konstituerar inte ett problem, men riskerna och de skadliga effekterna gör det. Således är det inte ett problem så länge det inte skadar någon annan (ibid.). Svensson (2012) beskriver slutligen att harm reduction-rörelsen är mycket kritisk till det narkotikafria samhället som målsättning, då de menar att det är ett helt och hållet orealistiskt mål och därför även olämpligt att ha som grund för samhällets narkotikapolitik. Då de menar att det är omöjligt att hindra narkotika från att existera i samhället och att människor missbrukar narkotika, bör narkotikapolitik grunda sig på harm reduction istället för att fokusera på ett narkotikafritt samhälle.

2.3 Sprutbytesprogram

Harm reduction är ett vidsträckt och mångfacetterat begrepp som omfattar många olika insatser och perspektiv på narkotikaproblematik. Det har länge varit kontroversiellt men har i takt med samhällets utveckling kommit att bli alltmer accepterat. Sprutbytesprogram är en del som ingår i harm reduction-rörelsen. Svensson (2012) skriver att införande av sprutbytesprogram i Sverige har blivit en symbolfråga i harm reduction-debatten. Svensson (ibid.) menar vidare att sprutbytesprogram i övriga västvärlden, med undantag för USA vars kongress har beslutat att förbjuda finansiering av sprutbytesprogram med federala pengar (ONDCP, 2012), är mindre kontroversiellt.

Svensson (2010) beskriver en viktig skillnad på tillgången till sprutor på apotek i Sverige och många andra europeiska länder. I Sverige kan sprutor endast köpas på recept, medan de säljs fritt i såväl de flesta andra europeiska länder, som i Kanada och Australien. Även i Norge, Danmark och Finland säljs sprutor fritt på apotek. Stenström (2008) har i sin avhandling om Malmös sprutbytesprogram visat på att en liten grupp injektionsmissbrukare gör täta besök och får sitt behov tillgodosett via sprutbytesprogram, men även att majoriteten av dem besöker sprutbytesprogram alldeles för sällan för att deras totala behov skall täckas. Hur deras vidare försörjning av sprutor sker är inte känt, men det råder teorier om att sprutor från den grupp som besöker sprutbytesprogram mer flitigt förmedlas vidare till andra injektionsmissbrukare, samt att viss egenimport från Köpenhamn sker (ibid.).

Det råder ingen konsensus i forskningsvärlden huruvida sprutbytesprogram har någon effekt på smittspridningen av HIV och hepatit C. Blomé et al. (2010) har visat på att sprutbytesprogrammet i Malmö har varit effektivt i att minska smittspridning av HIV, men desto mindre effektivt i att hindra smittspridning av hepatit C. Svensson (2010) menar på att det är tecken på att det kvarstår riskbeteende bland injektionsmissbrukare i regionen och att smittspridning fortlöper via begagnade sprutor och oförsiktighet med parafernalier². Därför innehåller Malmös och Lunds sprutbytesprogram även information och rådgivning om hur man förhindrar att bli smittad av HIV och hepatit C i sitt injektionsmissbruk, utöver utbytet av sprutor (Ljungberg, Tunving & Andersson, 1989).

---

² Parafernalier = annan injektionsutrustning såsom lösningsvatten, filtreringstussar, skedar och koppar m.m. som används för att tillverka och förbereda en injektionslösning (<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18958/2013-1-16.pdf>, hämtad 2013-12-30).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel redogör vi för det urval av tidigare forskning som vi har gjort. Den första delen handlar om en jämförelse mellan svensk narkotikapolitik, vilken utgår från målet om det narkotikafria samhället, och holländsk narkotikapolitik, vilken utgår från harm reduction. I denna del ges en större förståelse över vad den svenska respektive den holländska narkotikapolitiken lägger sitt fokus på, och hur denna skillnad i fokus tar sig uttryck i respektive narkotikapolitik. Den andra delen handlar om hur drogdebatten har förts i Sverige under 70-, 80- och 90-talet i debattartiklar i tidningar, med särskilt fokus på sprutbytesfrågan. I denna del ges en diskursanalytisk insikt i den mediala debatten om drogproblematik och sprutbytesfrågan. Vi har valt att fokusera på dessa studier då vi finner dem särskilt relevanta för vår undersökning. Samtidigt är vi medvetna om att det finns flera studier kring sprutbytesprogram som är av relevans, framförallt kring dess smittskyddande effekter.

WHO (2004), Palmateer et al. (2010), Käll, Hermansson & Rönnberg (2005) & Antoniusson et al. (2005) diskuterar alla huruvida sprutbytesprogram har några effekter på spridningen av HIV och hepatit C eller inte. WHO (2004) kommer i sin rapport fram till att sprutbyte förhindrar smittspridning av både HIV och hepatit C, Palmateer et al. (2010) kommer i sin tur fram till att sprutbyte delvis förhindrar smittspridning av HIV men inte hepatit C. Käll, Hermansson & Rönnberg (2005) kommer i sin internationella forskningsöversikt fram till att sprutbyte inte har någon effekt på smittspridning av HIV och att det samtidigt kan verka kontraproduktivt och öka intravenöst missbruk då det legitimiseras. Denna forskningsöversikt möter dock starkt motstånd av Antoniusson et al. (2005), vilka bland annat menar på att deras studie “[...] inte på något sätt uppfyller de krav på allsidighet och objektivitet som måste ställas på en forskningsgenomgång.” (Antoniusson et al. 2005:3). Vi har således funnit att det inte råder någon konsensus huruvida sprutbytesprogram har några smittskyddande effekter på HIV och hepatit C eller inte.

3.1 Svensk kontra Holländsk narkotikapolitik

Dolf Tops har i sin avhandling gjort en jämförelse mellan svensk och holländsk narkotikapolitik. Tops (2001) menar att den svenska respektive holländska modellen ofta jämförs i debatter och forskning då de ses som radikala motsatser. Medan den svenska narkotikapolitiken utgår ifrån

målet med ett narkotikafritt samhälle, strävar den holländska narkotikapolitiken i första hand mot att reducera narkotikarelaterade risker; harm reduction (ibid.).

I Sverige fann Tops (2001) att drogproblematik under 60-talet skildrades som ett externt hot mot samhället, och att tillgängligheten av droger var det huvudsakliga problemet. Intravenöst bruk av amfetamin var en hotande nymodighet vilken kopplades till socialt avvikande grupper. Samtidigt fanns det en obeslutsam attityd mot användandet av cannabis, vilken berodde på avsaknad av kunskap om dess förekomst likväl dess farmakologiska aspekter. Dock benämndes bruk av cannabis som ett avvikande beteende, och därmed fanns det anledning att förhindra det (ibid.). Tops (ibid.) har identifierat två motsatta perspektiv på orsaken till drogproblematik. Det ena perspektivet såg droger och deras farmakologiska egenskaper som orsaken till drogproblematik och att den spreds som en smittsam sjukdom (epidemimetafor), och det andra perspektivet såg sociala/psykologiska villkor som ansvariga för framväxten av modern drogproblematik vilken drabbade utvalda individer (symptommetafor). Epidemimetafören användes inte i lagförslag men upprepades envist i debatter i Riksdagen. Samtidigt uppstod en ny oro då en ny våg av cannabisbruk spreds bland socialt välanpassade grupper. Vågen orsakades, menar Tops (ibid.), av en drogglorifierande ungdomskultur, men kunde stävjas genom att stimulera en hälsosam och drogfri ungdomskultur. Denna situation beskrevs som en "kris" för samhället, samtidigt som drogmissbruk generellt framställdes som "osvenskt" (ibid.). Tops (ibid.) menar att situationen sågs som ett misslyckande för den svenska välfärdsstaten, och att skapa ett narkotikafritt samhälle proklamerades därmed som det enda legitima målet för narkotikapolitiken. Under 80-talet hade epidemimetafören tappat sin kraft. En förklaring kan vara att förespråkarna för denna metafor vid denna tidpunkt hade uppnått de flesta av sina mål, då en lag om tvångsvård av vuxna missbrukare³ hade lagstadgats och polisen hade börjat agera mot missbrukare (ibid.).

I Holland fann Tops (2001) att användandet av cannabis under 60-talet sågs som en del av en ny ungdomskultur. Några år senare hade bruk av heroin blivit det huvudsakliga problemet vilket kopplades till socialt marginaliserade subkulturer. Till skillnad från Sverige hade man i Holland under denna tid en idé om att inte alla droger, och bruket av dem, var lika farligt. En politik fördes därmed med målet att skilja på marknaden för cannabis ifrån marknaden för droger som man ansåg medförde en oacceptabel risk för dess brukare och fokus skulle ligga på att förhindra

---

³ Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

spridningen av *denna* typ av droger. Följaktligen behövde denna narkotikapolitik grunda sig i en bedömning av de risker som emanerade från drogbruket (ibid.). Under 80-talet menar Tops (ibid.) att de negativa konsekvenser som ett heroinbruk medförde för samhället fick mest uppmärksamhet. De problem som cannabisbruk medförde hade således blivit underordnade de problem som exempelvis heroinbruk medförde. Narkotikapolitiken fick som mål att normalisera och socialt integrera de som brukade heroin i samhället. Man fann att missbruket i sig inte var det huvudsakliga problemet, utan den beteendeproblematik som det resulterar i. Epidemimetaforen användes inte alls. Istället förväntades det att problematiskt drogbruk skulle spridas genom och till socialt marginaliserade subkulturer. Man menade i Holland att drogproblematik inte orsakades av externa faktorer och det inte fanns någon fiende (det vill säga droger) som hotade nationen. Drogers existens hade blivit ett faktum som samhället behövde anpassa sig till för en oförutsebar tid framåt. Narkotikapolitikens mål blev därmed att reducera de skador ett narkotikabruk åsamkar såväl individen som samhället (ibid.).

3.2 Den svenska drogdebatten ur ett diskursanalytiskt perspektiv

Törnqvist (2009) har i sin avhandling gjort en diskursanalys över drogdebatten som förts i svenska tidningar under åren 1970-1999. Under 70-talet menar Törnqvist (ibid.) att debatten präglats av moralism och samhällskritik. I debatten kring bensodiazepinernas framväxt i det svenska samhället använde den kritiska sidan av debatten sig ofta av argument som innehöll kritik mot samhället allmänhet och mot läkemedelsföretagen i synnerhet. De menade att efterfrågan har konstruerats av samhällets brister vilka i sin tur har skapat personlig oro och ångest, vilka läkemedelsföretagen profiterar på. Med anledning av detta uppstod en slutsats i debatten att samhället på något sätt behövde förändras för att komma tillrätta med drogproblemen. Hur samhället skulle förändras rådde det ingen enighet kring. Gällande synen på missbrukaren präglades denna, enligt Törnqvist, av en bild av den typiska narkomanen som en socialt utslagen och marginaliserad individ som behöver någon form av hjälp eller stöd för att kunna rehabiliteras (ibid.).

Törnqvist (ibid.) skriver att man under 80-talet såg narkotikaproblematik som ett ännu allvarigare socialt problem än på 70-talet, samtidigt som många debatterade för att situationen hotade att bli ännu allvarigare om man inte gjorde vissa insatser. Under 80-talet förändrades bilden av den typiske missbrukaren från att vara en socialt utslagen människa, till att handla om

den unga missbrukaren och hur man skulle förebygga missbruk bland unga. Repressiva inslag blev allt mer vanligt i debatten, och många debattörer tog starkt avstånd från droger medan man såg positivt på tvångsätgärder. Framförallt handlade debatten om kriminalisering av eget bruk samt sprutbytes- och metadonprogrammen. Förespråkarna för sprutbytesprogrammet var under denna tid främst läkare, även om politiskt medhåll fanns från Folkpartiet och landstingspolitiker som företrädde Vänsterpartiet Kommunisterna. Deras främsta argument var att sprutbytesprogram var ett effektivt sätt att minska spridningen av HIV, en metod som även rekommenderades av WHO och som användes framgångsrikt i flera andra länder. Man såg även sprutbytesprogram som en möjlighet till att etablera en värdefull kontakt med missbrukaren genom vilken man kunde motivera missbrukaren att genomgå behandling för sitt missbruk. Förespråkarna för sprutbytesprogrammen såg inte någon motsättning mellan att införa sprutbytesprogram och vidhålla en restriktiv narkotikapolitik, då de ansåg att missbrukaren själv har en förförståelse om att missbruket inte accepteras genom att de får en ren spruta (ibid.).

Törnqvist (ibid.) skriver att motståndarna mot sprutbytesprogrammen utgjordes av debattörer från olika områden som till exempel missbruksvård, samt socialsekreterare. Även organisationer som FMN (Föräldraföreningen mot narkotika), RNS (Riksförbundet narkotikafritt samhälle) och Hasselakollektivet⁴ var tydliga motståndare. De argumenterade emot sprutbyten som ett effektivt sätt att förhindra spridningen av HIV, dels då tidigare försök inte varit framgångsrika på grund av att missbrukare smittat varandra sexuellt, och dels så ansåg man även att sprutbyte bidrog till ett brottsligt beteende genom att bidra med verktyg till missbruk, som i sig är olagligt. Motståndare såg förespråkarna som cyniska och osolidariska då de ville tillåta missbrukare att gå ner sig i misär och fortsatt missbruk. Deras främsta argument var dock att verkställande av sprutbytesprogram skulle sända en signal, främst till ungdomar, att samhället legitimerar injektionsmissbruk (ibid.).

Törnqvist (ibid.) menar även att man i sprutbytesdebatten skapade två olika bilder av missbrukaren. Förespråkare för sprutbytesprogrammen framhävde en bild av missbrukaren som en människa som strävar efter att undvika risker, någon som går att resonera med samt någon som man kan informera om för- och nackdelar med olika beteenden. De såg således missbrukaren som en människa som alla andra och framförallt som rationell. Motståndarna såg i

---

⁴ Numer Frösunda: <http://frosunda.se/individ-och-familj> (hämtad 2013-12-23).

sin tur missbrukaren som någon som inte skulle kunna ta till sig den information som ges dem, och därför skulle sprutbytesprogrammen också komma att misslyckas. De menar även att missbrukaren inte är rationell och resonabel då deras beroende och jakt på droger satt dessa egenskaper ur spel. Motståndarna skapade således en bild av missbrukaren som en irrationell och avvikande människa (ibid.).

Under 90-talet befästes den restriktiva narkotikapolitiken som växte fram under de tidigare decennierna, skriver Törnqvist (ibid.), och man strävade efter att fortsätta på samma spår. Dock började det framföras kritik mot den förda politiken från den akademiska världen och forskarsamhället. Rädslan för en liberalisering blev i sin tur påtaglig och sprutbytesmotståndare började referera till de kritiska forskarna som “drogliberaler” och “legaliseringsanhängare” med mera (ibid.). I decennier har narkotikafrågan stått i fokus för den massmediala och politiska debatten i Sverige, detta trots att Sveriges narkotikaanvändning ligger på en tredjedel av det europeiska genomsnittet (Svensson, 2012). Olsson (2011) diskuterar kring att uppfattningen i den allmänna debatten är att narkotikamissbruket i Sverige är betydligt mindre än i andra europeiska länder, men att detta inte är fallet om man ser till *tungt* missbruk. Med tungt missbruk avses här, så gott som dagligt bruk av narkotika under det senaste 4 veckorna, alternativt att man någon gång under det senaste året injicerat narkotika (ibid.). Gällande tungt missbruk så är vi ganska nära EU-ländernas medelvärde, med länder som Storbritannien, Italien och Danmark med ett högre medelvärde och Nederländerna, Tyskland och Spanien med ett lägre (ibid.).

4. Teori

I denna studie kommer vi att använda oss av diskursanalys som både teori och metod. I följande avsnitt kommer vi att redogöra för de teorier som vi har utgått ifrån vid analysen av vår data, samt motivera varför vi valt just dessa teorier. Diskursanalys är ett stort begrepp varför vi har valt att angränsa det till diskursanalys utifrån makt, kritisk diskursanalys samt Faircloughs perspektiv på kritisk diskursanalys. Dessa teorier lämpar sig väl att applicera då de fokuserar på språket och dess diskurser, vilket är högst aktuellt i vår studie av sprutbytesdebatten. Vidare kommer vi även att redogöra för de socialkonstruktionistiska utgångspunkter som diskursanalys bygger på. Vi vill undersöka hur debatten om sprutbytesprogram ser ut på det politiska planet, vilka argument som används och vad förespråkarnas respektive motståndarnas position i debatten grundar sig i. Genom att analysera vår empiri utifrån diskursanalys i allmänhet och

kritisk diskursanalys i synnerhet kan vi urskönja de strukturer och diskurser som framkommer i den debatt vi har valt att analysera samt se vad de bygger på och hur de har uppstått, och detta med en socialkonstruktionistisk utgångspunkt.

4.1 Socialkonstruktionism

Socialkonstruktionistisk teori utgår ifrån att verkligheten, som vi uppfattar den, är ett resultat av samhällelig kontext och att självklar och objektiv kunskap följaktligen inte är något som existerar (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Man menar på att tingens natur då inte är givna, och om man då utgår från att allt kan förändras eller befinner sig i ständig re-konstruktion, kan heller ingen säker kunskap existera eftersom det inte finns något som är konstant (ibid.). Diskursivt handlande bidrar till att konstruera den sociala världen som i den här meningen inte är given på förhand eller bestämd av yttre förhållanden, utan ges betydelse genom diskurser (ibid.). Winther Jörgensen & Phillips (2000) hänvisar till Burrs kategorisering av angreppssätt inom socialkonstruktionism vilka omfattar fyra grundpremissar. Den första handlar om att bibehålla en kritisk inställning till självklar kunskap, det vill säga att våra egna världsbilder är en produkt av våra egna sätt att kategorisera världen (ibid.). Den andra handlar om synen på människan som historiska och kulturella varelser vars syn på, och kunskap om, världen alltid är historiskt och kulturellt präglade. Vi är alltså i den meningen ständigt påverkade av den kontext vi lever i, en kontext som hela tiden förändras och förnyas (ibid.). Den tredje premissen handlar om sambandet mellan kunskap och sociala processer, vilket innebär att vårt sätt att uppfatta världen skapas i interaktion med andra människor. Den fjärde och sista premissen beskriver hur skillnaden i världsbilder hos människor, gör att vissa handlingar möjliggörs och vissa handlingar omöjliggörs/blir tänkbara eller icke tänkbara för individen (ibid.).

4.2 Diskursanalys - Utifrån makt

Bergström & Boréus (2005) beskriver diskursanalys som något som i högre grad fokuserar på diskursiva relationer, det vill säga former av språkliga uttryck, snarare än samspelet mellan grupper. Således kan man se diskursanalys som forskning av samhällsfenomen där just själva språket och dess uttrycksformer står i centrum. Diskursanalysens olika inriktningar har alla gemensamt ett bestämt sätt att se på språk och dess användning. Språket återger inte verkligheten direkt utan är snarare med och bidrar till att forma den (ibid.). På så sätt blir diskursanalysen ett konstruktionistiskt perspektiv. Jönson (2010) menar att diskursanalys handlar om språk som

maktfördelare och meningsskapare. Det uttalade språket uttrycker maktförhållanden och relationer. Inom den Foucault-inspirerade diskursanalysen ligger fokus mycket på relationen mellan makt och vetande (ibid.). Relationen mellan språk och makt är en stor del av diskursanalysen som framförallt Foucault förhöll sig till.

Winther Jörgensen & Philips (2000) beskriver Foucaults syn på makt som både det som skapar vår sociala omvärld, samt det som gör att omvärlden kan omnämnas och ser ut på speciella sätt samtidigt som andra möjligheter exkluderas. Foucault ser inte makt som något som vissa agenter (aktörer) brukar gentemot passiva subjekt, utan att makt är spridd över olika sociala praktiker. Samtidigt skall maktbegreppet inte enbart förstås som förtryckande utan även som produktivt, då det skapar kunskap, diskurser, subjektiviteter och kroppen. På så sätt blir makten det som skapar vår sociala omvärld. Makt är samtidigt alltid knuten till kunskap; makt och kunskap förutsätter varandra. Makten är således det som skapar vår kunskap, våra identiteter samt de relationer vi har till grupper eller individer enligt Foucault (ibid.). Foucault menade även att sanningen är en diskursiv konstruktion och att olika kunskapsregimer berättar vad som är sant och falskt (ibid.). En viss diskursanalytisk uppfattning är att objektiv kunskap existerar, men att vi människor inte kan ta del av den på grund av att vi alltid ser verkligheten genom diskurser. Eftersom diskurser är tillfälliga och föränderliga, är det omöjligt för oss att ta del av den objektiva kunskapen som ligger "bakom" diskursen. Winther Jörgensen & Phillips (ibid.) menar vidare på att diskursanalytikerns roll är att undersöka vilka mönster som finns i utsagorna, samt vilka mönster som olika diskursiva framställningar får.

Bergström & Boréus (2005) skriver om sociologen Steven Lukes indelning av maktbegrepp som kallas maktens tre dimensioner. Den första dimensionen utgår från att makt är synlig och vanligtvis kommer till uttryck vid fattande av beslut i ett politiskt sammanhang där en opposition tvingas vika sig. I denna typ av maktutövning kan bland annat texter, som besluts- eller röstprotokoll, vara viktiga att analysera. I den andra dimensionen är det de frågor, som är viktiga för en bestämd grupp, men som inte blir föremål för beslut som ligger i fokus. Det vill säga frågor som inte behandlas överhuvudtaget men som vissa grupper ser som viktiga. Den tredje dimensionen utgår från den så kallade makten över tanken. Detta innebär att kunna påverka människor att agera på ett speciellt sätt utan att de egentligen har ett intresse av att agera på ett sådant sätt, på grund av att de blir påverkade av en yttre makt. Denna dolda maktutövning kan

studeras via, bland annat, massmedia och hur de vinklar sina beskrivningar av vissa samhällsfenomen på ett specifikt sätt, vilket får människor att anamma den bild av ett fenomen som massmedia vill förmedla (ibid.).

4.3 Kritisk diskursanalys enligt Fairclough

När man diskuterar diskursanalys så finns det tre grenar vilka har olika sätt att förhålla sig till det analyserade materialet, det vill säga diskurserna. Dessa är diskursteori, diskurspsykologi och kritisk diskursanalys (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Vi kommer i vår analys att använda oss av en kritisk diskursanalys utifrån den brittiske språk- och samhällsvetaren Norman Fairclough. *“Syftet med den kritiska diskursanalysen är att kasta ljus över den lingvistiska-diskursiva dimensionen hos sociala och kulturella fenomen och förändringsprocesser i senmoderniteten.”* (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:67). Vi har i hög grad utgått från Faircloughs kritiska diskursanalys i vår studie då den förklarar och kartlägger de förhållanden som kan finnas mellan social praktik och språkbruk, vilka vi avser undersöka och analysera i vår empiri från debatten i SLL-fullmäktige.

Borgström & Boréus (2005) påpekar att kritisk diskursanalys i hög grad kan förknippas till Fairclough, vars inflytelserika forskning och bidrag till diskussioner om diskursanalys kan ses som exempel på integrering av en lingvistisk utgångspunkt med samhällsvetenskap. Fairclough (1993) menar på att det ska skiljas på diskursiv praktik och annan social praktik för att kunna reservera diskursbegreppet för bland annat text och tal. Han menar att den diskursiva praktiken ingår i ett dialektiskt samspel med andra sociala praktiker, men att det även finns andra logiker, så som exempelvis ekonomiska, som inte kan undersökas med diskursanalytiska redskap (ibid.). För den kritiske diskursanalytikern är diskurs något som konstitueras av andra sociala praktiker men också konstituerar den sociala världen, och målet med den kritiska diskursanalysen är då att kartlägga de förbindelser som kan finnas mellan social praktik och språkbruk (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Vad detta betyder är att ett visst språkbruk (diskurs) i ett visst paradigm (praktik) både definieras av andra paradigm (praktiker) och definierar vad som ingår i detta paradigm. I vårt fall handlar det om hur språkbruket i debatten om införande av sprutbyte, konstrueras av, men även konstruerar, den verklighet som den avser beskriva.

4.3.1 Faircloughs tredimensionella modell

Winther Jørgensen & Philips (2000) skriver att Fairclough menar att diskurs medverkar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer samt kunskaps- och betydelsesystem. Vidare menar han att en diskurs således har tre funktioner, en identitetsfunktion, en ideationell funktion och en relationell funktion. Vid analys av diskurs ska fokus därför ligga på två dimensioner:

1. Den kommunikativa händelsen - vilket innebär ett användande av språkbruk, till exempel en tidningsartikel, ett tal eller en text.
2. Diskursordningen - Summan av de diskurstyper vilka används inom en social domän eller sociala institutioner. Diskurstyper utgörs av diskurser och genrer. Fairclough menar att en genre är ett språkbruk som är sammanslutet med och bildar en del av en fastställd social praktik, till exempel en reklamgenre eller en nyhetsgenre.

Diskursordningar kan till exempel vara sjukvårdssystemets diskursordning, inom vilken det finns olika diskursiva praktiker där skrift och tal skapas och konsumeras/tolkas. Diskurstyper används på bestämda sätt i alla diskursiva praktiker.

Winther Jørgensen & Phillips (2000) skriver att Fairclough menar att varje fall av språkbruk omfattar tre dimensioner: den är *text*, det vill säga tal, skrift eller bild osv, den är en *diskursiv praktik*, vilken innebär konsumtion och produktion av texter och den är en *social praktik*. Fairclough är av uppfattningen att alla tre dimensioner ska användas när man gör en diskursanalys över en kommunikativ händelse. Hans tredimensionella modell är ett analytiskt ramverk vilket kan nyttjas vid empirisk forskning om kommunikation och samhälle. I en konkret diskursanalys ska alla tre dimensioner användas, vilket innebär att man ska se på textens egenskaper, de produktions- och konsumtionsprocesser som är anknutna till texten samt den bredare sociala praktik som den kommunikativa händelsen är en del av (ibid.).

Winther Jørgensen & Philips (2000) skriver att vid analys av diskursiv praktik ligger fokus på hur textförfattare bygger sina texter på redan föreliggande diskurser och genrer, samt på hur mottagare av texter använder rådande diskurser och genrer vid tolkning och konsumtion av texter. Till exempel formar en tittares kunskap om Tv-nyheterna som nyhetsgenre tittarens tolkning av nyheterna, och kan sedan bygga senare diskussioner med andra personer om de ämnen som nyheterna behandlat på de genrer och diskurser som använts. Analysen av text lägger fokus på textens formella drag, inklusive grammatik och vokabulär med mera, vilka skapar

diskurser och genrer via språket. Endast genom diskursiv praktik, där språk används av människor för att skapa och konsumera texter, formar och formas texter av social praktik. Sammanfattningsvis innebär således en analys av en kommunikativ händelse en analys av diskurser och genrer vilka formas i skapandet och konsumtionen av en text (den diskursiva praktikens nivå), en analys av texters språkliga uppbyggnad (textnivå) samt överväganden om den diskursiva praktiken återger eller strukturerar om den rådande diskursordningen samt vilka konsekvenser det innebär för den bredare sociala praktiken (den sociala praktikens nivå). Dock är inte diskursanalysen tillräcklig för att analysera den bredare sociala praktiken, då social praktik innehåller både diskursiva och icke-diskursiva drag (ibid.).

5. Metod

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod i form av diskursanalys för vår studie. Då vi ämnar studera de diskurser vi urskönjt samt de argument som förts i debatten i SLL, är diskursanalys en kombinerad metod och teori som hjälper oss att genomföra just denna typ av studie (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Diskursanalys som teori har vi avhandlat i kapitel 3, och detta kapitel fokuserar således på hur vi har använt diskursanalysen som metod i följande kapitel, samt motiverat de val vi har gjort.

5.1 Metodens förtjänster och begränsningar

Winther Jørgensen & Phillips (2000) talar om diskursanalysens stora applicerbarhet och användningsområde, men påpekar också att diskursanalysen trots detta, inte kan sättas in i vilken teoretisk ram som helst. Winther Jørgensen & Phillips (ibid.) skriver vidare om att användande av diskursanalys som metod kan ge vinster i form av integrering av flera olika diskursanalytiska perspektiv vilket i sin tur kan bidra till en ökad förståelse. Jönson (2010) menar att diskursanalys som metod kan upplevas abstrakt och svårbegripligt med tanke på hur många olika definitioner på diskurs som finns. Bergström & Boréus (2005) tar upp förtjänster med diskursanalys, där den första talar om hur diskursanalysen kan bidra med ökad förståelse kring hur språket används i diskurser. Man skriver också om hur mycket mer text och bild som konsumeras idag jämfört med tidigare och hur ett ökat fokus på språkets betydelse blir ett rimligare forskningsfokus. En annan positiv aspekt med diskursanalys som författarna tar upp är Faircloughs perspektiv på makt som metoden starkt intresserar sig för och hur språket innehåller, och formar, makt (ibid.). Bergström

& Boréus (2005) tar vidare upp problem kring diskursanalysens uppfattning om kunskap som något icke objektivt existerande, och huruvida man kan säga något om verkligheten och tingen om dessa bara är förgängliga konstruktioner. Annan kritik mot diskursanalys är att den är relativistisk och att om man utgår från att allt ses som präglad av språket så finns det ju inga yttre kriterier att relatera en diskurs till. Om språket konstruerar verkligheten så hade exempelvis "Tsunamikatastrofen" således bara varit en konstruktion av språket, och skulle inte längre vara Tsunamikatastrofen om den hade ett annat namn. Kritiken grundar sig i en ensidighet som diskursanalysen anklagas för då den bortser från andra fakta utöver språket (ibid.).

5.2 Urval

Vårt insamlade material är taget ur protokoll från SLL-fullmäktige, och består av anföranden från politiker som berör frågan om införande av sprutbytesprogram i Stockholm. Vi valde dessa protokoll dels då de innehåller de diskurser som vi vill undersöka, det vill säga den diskussion om huruvida ett sprutbytesprogram bör införas i Stockholms landsting, och dels för att dessa protokoll är offentliga dokument och därmed tillgängliga för oss i fulltext. Skälet att Stockholm är intressant för oss är därför att man 2010, till slut, beslutade om att införa sprutbyte på prov, vilket visar på en vändning i frågan, då det ända sedan 2006 funnits laglig rätt att införa sprutbyte för var kommun som så beslutar. Vi kunde i denna studie ha fokuserat på tiden i mitten av 1980-talet när sprutbytesprogram infördes i Sverige för första gången i Lund och Malmö, och den debatt som det har medfört. Att sammanfatta en 30 år lång debatt tyckte vi däremot inte var rimligt för denna studiens storlek. Samtidigt insåg vi att debatten var högst aktuell även idag, och att den har varit så sedan 2000-talet. Då vi inte ville bli för breda i ämnet eller för avlånga rent tidsmässigt, valde vi följaktligen sprutbytesdebatten mellan 2007-2012, då den är mer aktuell i tiden för oss att studera.

Efter att ha internetsökt på sprutbytesprogram framkom flera debattartiklar i svensk dagspress, varav majoriteten var underskrivna av politiker i SLL. Vi insåg därmed att det förekom en stor debatt i just SLL-fullmäktige angående ett införande av sprutbytesprogram. Således bestämde vi oss för att angränsa vårt urval till just debatten i SLL. Urvalet av protokoll har vi hämtat från SLL:s hemsida (www.sll.se). För att begränsa urvalet till de protokoll där sprutbytesfrågan har berörts har vi gjort en sökning på hemsidan på termerna "sprutbyte" och "sprututbyte". Därefter har vi gått igenom sökresultaten och valt ut de dokument som är protokoll över fullmäktiges

sammanträden, för att få fram de diskussioner som är intressanta för vår undersökning. Protokollen vi fann var begränsade till ett tidsspektrum om 5 år; mellan 2007-2012. Därmed har vi inte behövt avgränsa urvalet explicit efter tid, då empirin har varit avgränsad i sig, samtidigt som den har varit tillräckligt omfattande för vår undersökning. Vi har sedan gått igenom de protokoll som vi erhållit via sökningarna och därifrån plockat ut de anföranden och avsnitt där sprutbytet har debatterats, vilka vi sedan har kopierat till ett eget dokument för att samla dessa och lättare kunna gå igenom dem vid kodning och analys. Vi har inte begränsat urvalet på ytterligare sätt, då de protokoll där sprutbytesfrågan har debatterats har varit begränsade i antal och tidsram i sig. På så sätt har vi fått ett komplett urval och vi har även kunnat följa debatten över en längre tid då vi har besparats att begränsa oss vidare. Urvalet resulterade i sju protokoll och totalt 166 anföranden under fyra och ett halvt års tid.

5.3 Tillvägagångssätt

Vi har valt att analysera vår empiri genom diskursanalys och däri låtit framförallt kritisk diskursanalys inspirera oss. För att lättare kunna hitta mönster och samband i empirin vid analysen har vi valt att koda den utifrån Jönsons (2010) beskrivning. Jönson (ibid.) skriver att man sorterar sitt material när man kodar det, och att man gör detta utifrån olika kategorier och begrepp. Koderna kan bygga på intressanta förhållanden som framkommit under insamlingen och genomgången av vår data/empiri. Koderna kan även bygga på de frågeställningar och teorier som guidar studien (ibid.). Vi har valt att koda vår empiri på det första sättet, där vi specifikt har valt ut våra koder efter teman som vi har kunnat urskönja då vi gått igenom vår empiri. Dessa koder blev följaktligen: argument för och emot, hur argumenten legitimeras, retoriska grepp, ideologiska positioner samt diskurser. På så sätt har vi lättare kunnat urskönja de mönster och samband i empirin som är intressanta för att besvara våra frågeställningar, samt de diskurser som framkommer i empirin. Dessa koder har fått varsin färgmotsvarighet som vi sedan har använt till att färga stycken och meningar som är intressanta för dess motsvarande kod. Kodningen har skett digitalt via ett ordbehandlingsprogram då vi ansåg att det var lättare på så sätt att vi har kunnat söka efter ord och fraser som är relevanta för oss. Det har även underlättat vid analysen då vi har kunnat klippa ut de kodade fraserna och sammanställa dessa för att lättare få en överblick och kunna dra slutsatser. Jönson (2010) menar slutligen att det viktiga är att man i första hand kodar utifrån sina frågor och utifrån de begrepp som man själv tycker är betydelsefulla för analysen.

5.4 Validitet & reliabilitet

Validitet och reliabilitet är viktiga kriterier för samhällsvetenskaplig forskning. Validitet innebär, enligt Bryman (2011), att ens undersökning mäter det som den avser att mäta. Validitet är främst användbart i kvantitativ forskning och dess vara eller inte vara i kvalitativ forskning diskuteras. I kvalitativ forskning kan validitet dock användas som ett kriterium där man säkerställer att man besvarar de frågeställningar som man ämnar besvara, eller att man studerar undersökningens syfte (ibid.). Syftet med vår undersökning är att analysera den politiska debatten om sprutbyte i SLL-fullmäktige. Vi anser att diskursanalys är en metod som är lämplig att använda sig av i vår undersökning då vi med hjälp av den kan undersöka de diskurser som vår empiri innehåller. Därmed kan vi studera vårt syfte samt även svara våra frågeställningar, varav vi "mäter" vi det vi avser att "mäta".

Bryman (2011) beskriver två typer av reliabilitet. Extern reliabilitet syftar till den utsträckning i vilken en undersökning kan upprepas. Detta kriterium är dock svårt att uppfylla i kvalitativ forskning då det inte är möjligt att frysa en social miljö och de sociala premisser som gäller under inledandet av en studie för att göra den möjlig att replikera (ibid.). Då vår studie utgår från en diskursanalys av offentliga protokoll är vår studie tämligen replikerbar i ovanstående bemärkelse. Den empiri som vi har använt oss av är även hänvisad i uppsatsen i det fall någon skulle vilja replikera vår undersökning. Intern reliabilitet menar Bryman (ibid.) innebär att medlemmarna i ett forskarlag är överrens om hur de ska tolka sitt material. Då vi är två som genomför denna undersökning är det därför viktigt att vi har en ständig dialog och gemensamt kommer överens om hur vi ska tolka vår empiri och annat som vi stöter på under undersökningens gång.

5.5 Etiska överväganden

Vetenskapsrådets regler och riktlinjer menar att all vetenskaplig forskning skall innehålla en etisk avvägning. De menar att man alltid bör väga forskningskravet, vilket innebär att man utvecklar och fördjupar tillgängliga kunskaper, mot individskyddskravet, vilket innebär att individer inte får utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse, kränkning samt otillbörlig insyn i till exempel sina livsförhållanden (Vetenskapsrådet, 2002). De andra kraven som Vetenskapsrådet (ibid.) beskriver är samtyckeskravet, informationskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Då vår empiri består av offentliga dokument i form

av protokoll från SLL:s fullmäktige är ovanstående krav ej någonting som vi anser att vi behöver ta vidare hänsyn till i vår studie.

5.6 Arbetsfördelning

Vi har valt att, i största möjliga utsträckning, arbeta tillsammans under arbetsprocessen med denna uppsats. Vi har i vissa delar av uppsatsen skrivit individuellt för att vara mer effektiva, men har i dessa fall haft en ständig dialog oss emellan och tillsammans gått igenom det som skrivits för att uppsatsen skall vara synkroniserad mellan oss författare och att den röda tråden bibehålls uppsatsen igenom. Vi har båda tagit ett lika stort ansvar för uppsatsen och dess genomförande, och tar ett lika stort ansvar för det som är skrivet.

5.7 Tillvägagångssätt vid analys

Via Faircloughs tredimensionella modell har vi fått en analytisk ram som har gjort det möjligt för oss att urskönja olika diskurstyper i debatten. Vår analys är genomgående präglad av diskursanalys i allmänhet, och Faircloughs kritiska diskursanalys i synnerhet, för att kunna tydliggöra debattens diskursordning och diskursiva praktiker vilka vi sedan har analyserat. Vi har funnit framförallt fyra diskurser i vår empiri; evidensdiskursen, kontaktdiskursen, ideologidiskursen och konstruktionsdiskursen. Dessa kommer att förklaras och sättas i sammanhang i analysen där vi använder citat från diskussionen för att belysa den diskurs som talarna ger uttryck för. De framträdande diskurserna (förutom i *diskursen om politikernas konstruktion av missbrukare*), kommer att analyseras i en kronologisk ordning, då olika tidpunkter i debatten haft olika fokus, och därmed varit präglad av olika diskurser. Detta är en fördel för oss då vi även önskar se hur debatten förändrats under den studerade tidsperioden. De framträdande diskurserna som vi har funnit, har vi sedan analyserat med inspiration av kritisk diskursanalys och Faircloughs tredimensionella modell och vi har även här använt utvalda citat för att tydliggöra våra resonemang. Förutom att ge oss en helhetsbild av debatten har den tredimensionella modellen även hjälpt oss förstå hur diskurserna är konstruerade. Vi kommer sedan att utifrån diskursen/diskurserna göra kopplingar till relevant litteratur.

6. Analys och resultat

Här kommer resultaten av vår diskursanalys att presenteras utifrån de diskurser som vi funnit i vår empiri, samt återknyta till våra ursprungliga frågeställningar. Vi kommer att fokusera på hur

politikerna har debatterat i de anföranden vi analyserat i vår empiri. Här behandlas de argument som framkommer, vad argumenten grundar sig på samt eventuella diskurstyper i den diskursiva praktiken. Det vill säga de diskursiva relationer som vi kunnat urskönja i diskursordningen. Bergström & Boréus (2005) menar att diskursanalys är ett studium av samhällsfenomen där språk och språkanvändning står i fokus och där språket inte nödvändigtvis återger verkligheten, eller verkliga uppfattningar, utan snarare bidrar till att forma den. Språket konstrueras således av verkligheten, men hjälper även till att konstruera den, vilket vi haft som utgångspunkt i analysen. I denna del blir också vad Bryman (2008) skriver om språket som ett medel för att utföra handlingar och att få sin vilja igenom, aktuellt. Detta kan ske genom exempelvis skuldbeläggning av andra, att presentera sig själv på ett speciellt vis eller att få någon att acceptera ett visst argument (ibid.). Vi ämnar analysera hur politikerna uttrycker sig i frågan kring sprutbyte och vad dessa diskussioner har för konsekvens för den fortsatta debatten, samt exemplifiera de diskurser vi funnit utifrån Faircloughs tredimensionella modell. De anföranden som vi har analyserat går in på *text* i den tredimensionella modellen och är en del av den *diskursiva praktiken* vilken i sin tur är en del av en bredare *social praktik*. I analysen av debatten har vi lagt särskild vikt vid ordval och underliggande meningar som används som retoriska verktyg i anförandena.

6.1 Evidensdiskursen

I början av den tidsrymd som vi i denna studie analyserat, vilken varade mellan 2007 och 2009, kretsade diskussionen i SLLs fullmäktige i hög grad kring huruvida det fanns något tillförlitligt forskningsstöd/evidens för att kunna motivera ett införande av sprutbytesprogram. I vår genomgång av tidigare forskning inom ämnet, så fann vi att det inte råder konsensus i frågan om det föreligger tillräcklig vetenskaplig evidens för att säkerställa vinsterna med sprutbytesprogram. Följande citat visar på att diskussionen är delad även på politisk nivå.

Ros (S) 081007:[...]Birgitta Sevefford nämnde några som har ställt sig bakom det här kravet. Då sade vår egen smittskyddsläkare, Åke Örtqvist, tydligt i sin slutsats: Sprutbytesprojekt är ett konkret sätt att bryta smittkedjan. Sprutbyte hindrar smitta utan att skada. Det framstår som fullständigt logiskt att vara för. Det är vår egen smittskyddsläkare som utgör ytterligare ett komplement till dem som har ställt sig bakom den här frågan.”

Ros tar här upp smittskyddsläkaren Åke Örtqvists slutsats kring sprutbytetets förmåga att bryta smittkedjor. Hon menar på att smittskyddsläkarens uttalande i frågan skapar en legitimitet till hennes resonemang så till den vida grad att hon kallar det för “fullständigt logiskt” att vara för sprutbytetets införande. Istället för att exempelvis använda orden “jag anser” när hon talar om den, enligt henne, logiska slutsatsen av smittskyddsläkarens uttalande, använder hon orden “det framstår som fullständigt logiskt”. Denna formulering får slutsatsen att låta som en gängse uppfattning snarare än Ros egen och blir än mer intressant om man ser till vad Bryman (2008) talar om hur diskursen och språkbruk används som verktyg för att få någon att acceptera ett argument eller övertyga någon annan.

Sevefjord (V) 081007 “Världshälsoorganisationen står bakom det, FN står bakom det, amerikanerna har gjort sex stora utredningar som visar på positiva effekter och så har vi den egna verksamheten inom landets gränser, det vill säga Malmö, där man har varit i gång sedan slutet av 1980-talet. I Malmö ställer faktiskt alla politiska partier enhälligt upp bakom det sprutbytesarbete som pågår därför att man har sett att det minskar smittspridningen och att det ökar möjligheten för samhället att nå fram till de människor som befinner sig väldigt långt utanför det vanliga samhället i utanförskap och isolering. Det är en möjlighet inte minst för kvinnor att få hjälp och stöd för att ta sig ur sitt missbruk.”

Sevefjord (V) 081007: “Stadsmissionen säger till exempel så här: Vi menar att det är hög tid att moralismen och de ideologiska principerna får lämna plats för praktisk realism och genuin medmänsklighet, det vill säga att det är dags att starta en sprutbytesverksamhet. Exakt samma sak säger Ragnar Norrby som är generaldirektör för Smittskyddsinstitutet.”

Sevefjord framstår i debatten som en av de starkaste förespråkarna för införande av sprutbytesprogram i Stockholm och i dessa anföranden hänvisar hon till den forskning och evidens som är gällande i frågan. Hon pekar på att WHO och FN står bakom sprutbytesprogrammens positiva effekter angående smittspridning. Vidare talar hon också om sprutbytesprogrammet i Malmö, som funnits sedan 80-talet, och att resultaten där har varit mycket positiva både gällande smittspridning och gällande kontaktskapande med missbrukare. I det andra anförandet hänvisar Sevefjord till Stadsmissionen vilka ska ha uttryckt att “moralism” och “ideologiska principer”

inte ska ligga till grund för resonering i denna sprutbytesfråga. Istället förespråkar hon praktisk realism och genuin medmänsklighet. Sevefjord hävdar således att sprutbytesförespråkarna i frågan, är de som står för medmänsklighet, medan motståndarna är fast i ideologiska principer och därmed inte representerar vad hon kallar för “genuin medmänsklighet”.

Rydberg (FP) 081007: [...] Sprutbyten är och har varit en kontroversiell fråga där olika forskare har olika uppfattning om effekterna. Det förs diskussioner om hur man ska tolka det vetenskapliga underlaget.

Rydberg tar här upp problematiken angående huruvida det finns någon evidens eller inte för ett sprutbytesprogram's positiva effekter. Genom att påpeka att det förs diskussioner om hur man ska tolka det vetenskapliga underlaget håller Rydberg sig samtidigt neutral i frågan, även om hon i sammanhanget är emot evidensen, när hon undviker att ta ställning huruvida det finns någon evidens eller inte. Istället blir hennes resonemang ett konstaterande att forskningen är omdiskuterad och att det ej råder någon konsensus om effekterna av ett eventuellt sprutbytesprogram. På så sätt söker hon avvärja förespråkarnas, med Sevefjord i spetsen, främsta argument i det här skedet av debatten. Nämligen de resultat som FN, WHO och andra forskare har presenterat vilka stödjer positionen om vinsterna med ett eventuellt sprutbytesprogram gällande bland annat förebyggande av smittspridning.

Bromme (FP) 100621: [...] “Men för några månader sedan visade ett brittiskt forskarteam under ledning av Norah Palmateer i en artikel i den vetenskapliga tidskriften Addiction att det inte finns någon evidens för att sprutbyte ger smittskydd vare sig för hepatit C eller för hiv. [...] Dessa forskare har också visat att den forsknings-sammanställning som var underlaget till WHO:s rekommendation om sprutbyte innehöll grava feltolkningar och felredovisningar av den aktuella forskningen. Vad det brittiska forskarteamet därmed säger är att det inte finns något forskningsunderlag som WHO:s rekommendation kan luta sig mot.

Här är ett mer utpräglat exempel på hur motståndet ser på den evidens som förespråkare av sprutbyte hänvisar till. En intressant aspekt i Brommes uttalande är att han, i motsats till sin partikollega Rydberg, tydligt påpekar att det inte finns någon evidens för sprutbyte. Debatten intensifieras i och med detta påpekande då det finns forskningsresultat som stödjer både för- och

nackdelar med sprutbytesprogram, och nu tar Bromme upp ett forskningsresultat som även motsäger de påstådda smittspridningsförebyggande vinsterna med sprutbytesprogram. Argumentationen om just evidens lämnas i detta skede oavgjord, då båda sidor har stöd för sina påståenden i den forskning som har genomförts. I detta skede av debatten fokuserar istället sprutbytesmotståndarna på alternativ till sprutbytesprogram, och detta i form av uppsökande arbete.

Rydberg (FP) 081007: [---] Uppsökande verksamhet är a och o. Det går inte att sitta på en mottagning och vänta på att missbrukarna kommer.

Rydberg menar att man med uppsökande verksamhet kommer åt fler Hiv-smittade injektionsmissbrukare än med sprutbytesprogram. Samtidigt kritiserar hon ett av de argument som förespråkarna använder vilket är att sprutbytesprogram förenklar kontakten med missbrukare och att man i samma veva som de byter sprutor, kan bli testade mot sjukdomar och andra hälsoåtgärder. Rydberg menar att det är ineffektivt att sitta på en mottagning och vänta på att missbrukare skall komma dit och att man når fler missbrukare via den uppsökande verksamheten.

Vi kan se av ovanstående argumentation att det inte råder konsensus partierna emellan gällande den evidens som forskningsvärlden presenterat. Båda sidor använder dock evidens som argument för sin åsikt. Som Bryman (2008) skriver om språk som ett medel för att få sin vilja igenom, kan man se hur de olika sidorna tolkar den forskning som finns för att understödja sin position i debatten, samtidig som de väljer att särskilt lyfta fram den forskning som ger stöd åt just deras argument. Motståndarna till sprutbytesprogram ser uppsökande verksamhet som en lämpligare metod för att nå ut till sjukdomssmittade injektionsmissbrukare än att införa ett sprutbytesprogram. Debatten är i detta skede för det mesta saklig och argumentationen handlar till största del om huruvida den evidens som är positiv till sprutbytesprogramms effekter är tillräcklig för att kunna införa sprutbytesprogram direkt, eller om evidensen över huvud taget inte existerar och att man istället bör fokusera på andra insatser.

6.2 Kontaktdiskursen

I debatten angående sprutbytets vara eller icke vara ingår också en annan debatt som har hög prioritet. Det är debatten om den uppsökande verksamheten och kontakten med missbrukare. Det

råder konsensus över partigränserna om vikten av att etablera en kontakt med de som missbrukar narkotika för att kunna erbjuda vård och bekämpa missbruk. Vad som skiljer de två lägren åt är hur denna kontakt ska kunna etableras. Motståndare till sprutbyte menar på att fokus bör läggas på utvecklande av den uppsökande verksamheten medan förespråkare för sprutbyte menar på att just sprutbytesprogrammet självt kommer att skapa en ny arena för mötet och kontakten mellan missbrukare och vården. Nedan följer citat från förespråkare av sprutbyte som även tror på dess potential att etablera kontakt med missbrukare.

Larsson (S) 091013: Vi måste däremot ha en politik som innebär att vi kan komma i kontakt med missbrukarna och jobba med dem för att de ska få en möjlighet att ta sig ur det här eländet. Det är ett av de tyngsta skälen till att det vore bra att införa ett sprututbytesprogram.

Larsson talar här om att ta kontakt med “missbrukarna” för att de ska få en möjlighet att ta sig ur “detta elände” som han uttrycker det. Han inleder med orden “vi måste” vilket skickar signaler om att det ligger i allas intresse att hjälpa missbrukarna ur detta elände, men även därmed indirekt att det är SLL-fullmäktiges skyldighet att rädda dessa missbrukare. Larsson vill med hjälp av denna retorik övertyga oppositionen om vem som har ansvarsskyldighet i frågan kring missbrukares hälsa och överlevnad, samt vilka värderingar som således bör gälla. För att legitimera sin åsikt i frågan om sprutbyte, utöver det retoriska grepp han tagit, hänvisar han till de potentiella vinster av den politik han förespråkar; nämligen att ett sprutbyte kommer att öppna en kontaktväg mellan staten och missbrukaren, och mellan vården och missbrukaren.

Askensten (MP) 100602 “ [...] Även narkomaner har rätt till vård. Man kan ju tro att det inte är så i verkligheten. Det är nog så i verkligheten bara i begränsad utsträckning. Nu blir det också en uppsökande verksamhet och det är bra, men det är också viktigt att det här programmet även kommer att bidra till att minska narkotikaanvändningen i samhället [...].

Askenstens retorik närmar sig i sitt anförande en humanitär ton och han understryker narkomaners rätt till vård, något som han menar att inte alla är överens om. Vad Askensten gör är att lyfta fram en typisk socialistisk ideologisk ståndpunkt bakom sitt resonemang; den om människors lika värde samtidigt som han förordar en uppsökande verksamhet.

I detta skede av debatten har den rapport⁵ som SLL-fullmäktige beslutade skulle genomföras 2007 färdigställts. Denna rapport, som förespråkar sprutbytesprogram som en bra metod för att förebygga smittspridning bland intravenösa missbrukare, präglar även debattens utveckling. Detta då många av de politiker som stått mer eller mindre neutrala i frågan tidigare velat se rapportens resultat innan de tar definitiv ställning i frågan. Även de som tidigare var mot ett införande, med Rydberg i spetsen, vänder nu och ser sprutbytesprogram som en bra metod förutsatt att det kombineras med andra insatser.

Rydberg (FP) säger såhär i det första anförandet i debatten 100608:

[...] På fullmäktiges bord finns nu en utredning som fullmäktige har beställt för att vi ska kunna ta beslut om en samlad strategi som både riktar in sig på att förebygga smittspridning, inte minst av hiv och hepatiter, bland personer som injicerar narkotika [...] Det är ett paket som har sju olika komponenter, och det finns tre delar som jag särskilt skulle vilja trycka på: tidiga insatser bland unga, mer uppsökande verksamhet, mobil verksamhet, kontaktskapande och motiverande [...].

Rydberg är här noga med att påpeka att tidiga insatser bland unga, uppsökande verksamhet och kontaktskapande och motiverande är särskilt viktiga delar av "paketet" som hon kallar det. Hon håller därmed fast vid sin tidigare ståndpunkt om hur viktig den uppsökande verksamheten är, och även om hon nu givit med sig i frågan, nämner hon inte i detta skede sprutbytet som en av hennes tre fokusfrågor. Längre ned i samma mötesprotokoll säger hon dock följande:

Rydberg (FP) 100608: [...] Det här innebär att det är ett gynnsamt läge att nu börja ett sådant här brett program, som är både förebyggande och behandlande och utvärdera om ett sprutbytesprogram möjligen kan ge en ytterligare minskning av smittspridningen.

Här ser vi att Rydberg nu ändrat ståndpunkt gällande ett införande av sprutbytesprogram. Den största anledningen till detta är den publicerade rapport som tidigare nämnts. Rapporten bidrar med evidens som bland andra Rydberg menar ha saknats tidigare. Även om hon fortsatt tycker att sprutbytesprogram är kontroversiellt, då det enligt henne saknas bra studier som visar på dess effekter, ser hon numera möjligheter i att kunna göra en utvärdering på ett sprutbytesprogram

---

⁵ <http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsstyrelsen/2010/100621/0369-Bil4.pdf> (hämtad 2013-12-20).

som införs på prov i Stockholm och att därifrån ta vidare ställning i dess eventuella permanenta existens. Denna uppfattning präglar de flesta politiker som tidigare var neutrala eller velande i frågan. Samtidigt finns det motstånd kvar hos de, främst moderata, politiker som i sin tur sätter frågan som sprutbytesprogram i en större moralistisk och ideologisk kontext.

Ljungberg-Schött (M) 100608: [---] Men det som är sorgligt med ärendet i dag är att det verkar finnas en majoritet i fullmäktige som är beredd att starta ett sprutbytesprogram. Det finns många invändningar mot det, men det är i huvudsak två som gör att vi moderater inte tycker att vi ska införa ett sprutbytesprogram. [...] Vi vill att man ska hjälpa dem att bli fria från sitt missbruk, inte förse dem med redskap som gör att de har möjlighet att fortsätta. [...] Den andra invändningen är att vi till varje pris vill minska nyrekryteringen av missbrukare, främst bland ungdomar. Ett program med sprutbyte riskerar att öka ungas nyfikenhet på droger. [...] Om och när vi signalerar att det farliga med missbruk är de orena sprutorna, inte innehållet och alla andra risker som det innebär att använda det, är risken stor att vi ger fel signaler.

I Ljungberg-Schötts ovanstående anförande kan vi urskönja Moderaternas ideologiska position i narkotikapolitik i allmänhet, och sprutbytesprogram i synnerhet. Svensson (2012) menar att man i Moderaterna är emot sprutbytesprogram då det, enligt dem, är samhällets uppgift att stödja individer och hjälpa dem med sitt beroende, och inte att dela ut nya sprutor via landstinget. Denna ideologiska position kan vi urskönja i Ljungberg-Schötts anförande, och är en del av den restriktiva narkotikapolitik som präglar Sveriges samhälle. Genom sitt anförande lyfter hon nivån på debatten från att handla om evidens och smittskydd, till att istället handla om moraliska ståndpunkter i form av att möjliggöra fortsatt missbruk och att avdramatisera injektionsmissbruk för ungdomar. De står dock ensamma om att argumentera på detta vis, och debatten har således utvecklats till att bli en debatt om sprutbytesprogram är en humanitär metod eller en moraliskt kontroversiell metod som sänder felaktiga signaler till såväl ungdomar som missbrukare. Ljungberg-Schötts anförande leder därmed debatten in i vad vi kallar den tredje perioden, vilken skiljer sig första periodens diskussion om evidens, den andra periodens diskussion kring kontakten med missbrukare, till att handla om ideologi och moral.

6.3 Ideologidiskursen

Vad som framgår är att den, av landstinget beställda rapporten, nu publicerats och tydligt förespråkar sprutbyte som verktyg för att hindra smittspridning bland injektionsmissbrukare. Detta resulterar i att det samlade motståndet mot sprutbyte mer eller mindre bryts upp, för att enbart omfatta Moderaterna och de enskilda Folkpartister som prioriterar det narkotikafria samhället framför harm reduction, i det avslutande skedet av debatten. Den diskursiva praktiken ändras därmed och de kvarvarande motståndarnas argument kan ej längre handla om evidens eller kontakt med missbrukaren, utan tvingar dem att presentera nya argument för att hålla debatten vid liv. Detta resulterar i att en ny diskurs gör sig tydlig i debatten i form av en ideologisk och moralisk diskussion. Det talas här om vilka signaler som politiska beslut sänder till folket, samt vilka ideologiska och moraliska frågor som debatten om sprutbyte direkt aktualiserar. Svensson (2012) skriver att de politiker som förespråkar en restriktiv narkotikapolitik anser att motståndarnas politik leder till större problem med narkotika då dess tillgänglighet ökar. Till exempel hävdar de att införande av sprutbytesprogram leder till att fler injicerar droger, och att den restriktiva politiken leder till ett lägre antal missbrukare och att skadorna av missbruket därmed blir lägre (ibid.). Svensson (2012) skriver även att förespråkarna för en restriktiv narkotikapolitik ibland för fram en dominoteori, vilken innebär att harm reduction är en början på mindre restriktiva insatser så som injektionsrum och legalförskrivning av heroin, vilket i sin tur slutligen leder till legalisering av droger (ibid.). Denna syn präglar bland annat Moderaternas position i det slutliga skedet i debatten, vilket vi kan se i följande anförande:

Reinfeldt (M) 100621: [---] Varje dag dör någon i Sverige på grund av sitt missbruk. Olyckor, självmord och överdoser är vanliga och tragiska konsekvenser av ett liv i missbruk. Det vill vi bekämpa, och det gör man inte genom att dela ut sprutor för fortsatt missbruk.

Rohdin präglas också av ovanstående ideologiska syn på harm reduction i allmänhet, och sprutbytesprogram i synnerhet och använder dominoteorin som argument:

Rohdin (FP) 100621: [...] Jag var 1998 svensk delegat vid en FN-konferens när det gäller narkotika. Vi översköljdes med argument, propaganda, från legaliseringsivrarna. De främsta argument som de fokuserade på då var att få till stånd

sprututbytesverksamhet, för det ser legaliseringsivrarna som det första steget mot en nedbrytning av den restriktiva narkotikapolitiken. När den förra regeringens narkotikasamordnare, Björn Fries, för en del år sedan presenterade sina synpunkter på att man borde pröva sprututbytesverksamhet jublade legaliseringsivrarna, för i deras ögon, alldeles oavsett viljan i den här salen, är sprututbytesverksamhet första steget mot en nedmontering av den restriktiva narkotikapolitiken.

I detta skede av debatten är tonen en annan hos motståndarna av sprutbytesprogram som nu omfattar kanske främst kritik mot harm reduction, och dystopiska förutsägelser i linje med dominoteorin. Rohdin berättar här om egna erfarenheter från en FN-konferens han deltog i, vilken handlade om narkotika. Han menar på att "legaliseringsivrare" i regel använder sprutbytesprogram som ett första steg för att legalisera droger. Termen "legaliseringsivrare" är ett begrepp som ger åhöraren/läsaren en bild om påstridighet och girighet hos individen, och blir svår att förhålla sig till när Rohdin inte vidare förklarar vilka som omfattas av detta begrepp. Vidare pekar Rohdin på ett tidigare förslag om sprututbytesverksamhet, vilket enligt honom själv, "fick legaliseringsivrarna att jubla", då detta i deras ögon är ett första steg i att göra sig av med den restriktiva narkotikapolitiken. Utifrån dessa två händelser menar Rohdin på att, oavsett diskussionen i SLLs fullmäktige och oavsett den färdigställda rapporten, kan man vara säker på att sprutbytesverksamhet är första steget mot en nedmontering av den restriktiva narkotikapolitiken. Rohdin menar således att han har svaret, och att diskussionen och debatten därmed blir överflödig.

Sprutbytet, menar Rohdin, är sprutbytesförespråkares första landvinning mot en legalisering av narkotika. Fairclough (2003) skriver om antaganden och delar in dem i tre grupper; antaganden om vad som finns, antagandet om hur det är samt antaganden om vad som är bra och önskvärt. Att studera antaganden möjliggör förståelse för de argument som förmedlas, samt vilka underliggande budskap om hur samhället ser ut och fungerar vilka förmedlas med argumenten (ibid.). Detta kan härledas till Rohdins antagande om att de som är för sprutbytesprogram också är för legalisering av narkotika. Det är dock ett argument som verkar sakna stöd då förespråkarna i denna debatt tydligt påpekar att de också är för en restriktiv narkotikapolitik och inte har några planer på att legalisera narkotika.

Larsson (S) 100621: [...] Jag tror att det är fullt möjligt att slå vakt om den restriktiva narkotikapolitiken och våra andra åtgärder för att bedriva en bättre politik i det här landstinget och också ha ett försök med ett sprututbytesprogram.

Sevefjord (V) 100621: [...] Sedan blev jag ju lite upprörd när du avslutade med alla vulgärargument. Om vi börjar med rena sprutor då kanske vi börjar dela ut gratis heroin eller så får vi det som i Norge eller så leder det kanske till en legalisering av narkotika. Det är ju ingen i den här församlingen som över huvud taget har framfört de argumenten, och det är ändå vi som bestämmer. Jag tror inte att någon av oss vill legalisera narkotika.

Både Larsson och Sevefjord är noga med att påpeka att legalisering inte är någonting som varken de eller någon annan politiker i SLL-fullmäktige står för. Sevefjord sträcker sig så långt som att kalla Rohdins argument för "vulgärargument", vilket påvisar hennes uppfattning om argumentets kvalité i den aktuella debatten då, som hon säger, ingen i församlingen över huvud taget har framfört sådana argument tidigare. Debatten blir således en form av icke-debatt, då Rohdin argumenterar för den påstådda dominoeffekten, samtidigt som Larsson och Sevefjord inte argumenterar emot utan istället påpekar, som de säger, bristen av relevans och verklighetsförankring i Rohdins uttalande.

Svensson (2012) hävdar att narkotikapolitik genom historien har karaktäriserats av en vänsterhöger fråga, där vänstern har större sympati för metoder inom harm reduction och ett värnande om omsorgen av den enskilde missbrukaren, och där högern står för en restriktiv och "hårdare" politik. Svensson (ibid.) menar följaktligen att man på ett förenklat sätt kan ställa upp ståndpunkterna i den polariserade narkotikapolitiska debatten på följande sätt: legalisering - avkriminalisering - harm reduction - prohibition - war on drugs, där den vänstra sidan står för en "mjuk" politik och den högra sidan för en "hård" politik. Sverige tillhör dock undantaget för denna uppdelning då Sverige, oavsett om regeringen har varit borgerlig eller socialdemokratisk, har stått för en restriktiv narkotikapolitik (ibid.). I uppställningen ovan finner vi harm reduction i mitten av de båda narkotikapolitiska polerna. I debatten kan man i alla partiets argumentation, förutom i M:s och FP:s, skönja en socialliberal ideologi där man ofta talar om sprutbytesprogram som en humanitär åtgärd:

Lidwall (KD) 100621: [...] det här är ett humanitärt engagemang för människor.

Andersson (C) 100621: [...] Låt mig dock, med tanke på den diskussion som har varit, vara väldigt tydlig med att understryka att det är humanitära utgångspunkter som ligger bakom Centerpartiets och, tror jag, även övriga partiers ställningstagande i den här frågan.

För förespråkarna handlar det inte om en narkotikapolitisk fråga i stort, som motståndarna vill få det till, utan om humanitär hjälp till utsatta individer i samhället i form av sprutbytesprogram, vilket är en mindre åtgärd som är oberoende svensk restriktiv narkotikapolitik i övrigt.

Debatten i SLL-fullmäktige har varit intensiv. Den polariserades snabbt där följarna till den socialliberala ideologin stod som förespråkare, och de mer konservativa följarna av den restriktiva narkotikapolitiken blev motståndare. Just dessa ideologiska positioner framkom i allt större grad ju längre debatten fördes. När båda sidors argument hade brukats präglades argumenten i debatten istället av politikernas ideologiska positioner och spekulationer om effekter och ringar på vattnet. Den rapport som SLL-fullmäktige beställde 2007 och som publicerades i december 2009, påverkade debatten allra mest. I det tidiga skedet av debatten var många motståndare till sprutbytesprogram på grund av avsaknaden av evidens, något som rapporten kom att ändra på. Därför blev det följaktigen störst skillnad på debatten innan och rapportens publicering, vilken även mer eller mindre avgjorde frågan i favör till förespråkarna.

6.4 Konstruktionsdiskursen

En annan, enligt oss, framträdande diskurs, är den som berör hur politiker konstruerar bilden av missbrukare, genom sitt sätt att tala om dem i debatten. Vi tolkar det som att denna diskurs är en produkt av den diskursiva ordningen, då den tycks vara en följd av diskussioner gällande de andra nämnda diskurserna. Den skiljer på så vis från de andra diskurserna, då den inte har med sakfrågan (sprutbyte) i sig att göra, men samtidigt är tydligt framträdande genom debatten. Vi menar på att politikernas retoriska utformning av anförandena i debatten tydligt påverkar och konstruerar bilden av missbrukare på ett negativt sätt. Detta behöver inte nödvändigtvis vara medvetet eller avsiktligt, utan möjligen kanske endast en följd av visst språkbruk och val av ord. Nedan följer citat med olika sätt att beskriva målgruppen för sprutbytesverksamhet.

Lidwall (KD) 081007: [...] Om jag hade blivit smittad hade jag krävt den allra bästa vården. Jag tycker inte att det ska vara någon skillnad när det gäller sprutnarkomaner om man har den syn som vi har på människors lika värde.

Sevefjord (V) 081007: [---] Detta är liksom en sätt att hantera en oenighet i den sittande alliansen. Det är bara synd att det görs på narkomanernas bekostnad. Det kostar liv ju längre vi väntar med den här verksamheten.

Lidwall talar här om människors lika värde och vikten av att betrakta “narkomaners” liv som lika mycket värt som gemene mans. Sevefjord talar sedan även hon om att narkomanens liv står på spel ju längre man väntar med införandet av sprutbyte. I båda dessa anföranden placeras missbrukaren i en offerkategori, och Lidwall antyder till och med att alla inte är överens om att missbrukaren ska värderas på samma sätt som gemene man. Sevefjord menar i sin tur på att Stockholms narkomaner riskerar att dö, om SLL-fullmäktige inte röstar igenom förslaget om sprutbytesprogram i Stockholm. Oavsett vilket budskap de båda talarna vill förmedla i ovanstående anföranden, befästs bilden av missbrukaren som ett hjälplöst offer för sitt missbruk, enbart genom att man fortsätter påtala deras låga status i samhället. Användandet av ordet narkoman istället för injektionsmissbrukare eller missbrukare är ett intressant språkligt fenomen i denna diskussion. Uttrycket narkoman och narko-mani, där “mani” ursprungligen kommer från grekiskans *Mani'a* vilket översätts till raseri, galenskap eller vansinne (Nationalencyklopedin, 2013), sänder signaler om ett okontrollerat maniskt beteende hos en människa i förhållande till bruk av droger. Enbart genom användandet av den här terminologin hjälper man till att upprätthålla bilden av missbrukare som utstötta och hjälplösa, vars beteende är oönskat. Detta kan särskilt härledas till den i övrigt övergripande analytiska infallsvinkeln som Winther Jørgensen & Phillips (2000) skriver om; att språk och diskurser både är konstruerade, men även konstruerande. På det sättet som Lidwall och Sevefjord talar om missbrukaren, oavsett eventuell välvilja, bidrar de till att konstruera bilden och synen av missbrukare som ett offer, en slav under drogen och som en andra klassens medborgare i samhället.

Vid användning av benämning missbrukare istället för narkoman uppdagades en delvis mänskligare bild av dessa individer. Ofta föregicks då termen missbrukare av ord som människa eller person, vilket tydliggör att man såg missbrukare som inte bara ett objekt för insatser:

Ros (S) 081007: [---] Det låter ibland som om den här debatten ska leda till att vi bara ska dela ut rena sprutor eller att människor blir missbrukare för att vi genomför ett sprutbytesprogram.

Rydberg (FP) 091013: [...] Tidigare har man uppskattat att det kanske finns 7 000 personer här i Stockholmsregionen som är injektionsmissbrukare.

Genom att använda termerna i nära anslutning till varandra sänder Ros och Rydberg här tydliga signaler om ett medvetande om dessa individers missbruksproblematik, men även ett medvetande om att de är människor och personer, precis som alla andra. De ser och bekräftar därmed en identitet om missbrukare som människor bakom deras identitet som missbrukare. Det bildar således en mjukare och mer human bild av de individer som är målgruppen för det sprutbytesprogram som debatteras, till skillnad från när termen narkoman används kan tyckas. Vidare framkommer ett perspektiv på missbrukare ur en större, samhällelig, kontext, där man talar om dem som en utsatt grupp i samhället:

Larsson (S) 091013: [---] Vi måste däremot ha en politik som innebär att vi kan komma i kontakt med missbrukarna och jobba med dem för att de ska få en möjlighet att ta sig ur det här eländet.

Larsson (S) 100608: [---] De enskilda människorna som drabbas av detta helvete som det innebär att bli narkotikamissbrukare behöver ju snarast stöd och hjälp, en väg ut ur detta [...].

Larsson tar det hela ett steg längre och benämner missbrukares situation som såväl "elände" som "helvete". Genom att använda sig av dessa begrepp antyder Larsson att missbrukare lever i sådana situationer som han beskriver, och att de snarast behöver stöd och hjälp för att ta sig ur sin ohållbara situation. Dessa anföranden blir också paternalistiska då Larsson antyder att missbrukare snarast behöver stöd och hjälp, och att de lever i misär. Han tolkar deras situation utan att ta hänsyn till deras upplevelser och perspektiv, och förutsätter att de behöver landstingets stöd och hjälp.

Winther Jörgensen & Philips (2000) beskriver sanning utifrån Foucaults makt/kunskaps-begrepp. De menar att sanning är inlagrad i och skapad av maktsystem, och att sanning kan uppfattas som

ett system av procedurer för produktion, spridning och reglering av utsagor. Då man inte kan komma fram till sanningen skall man inte heller fråga huruvida något är sant eller falskt utan istället fokusera på hur sanningseffekter konstrueras inom diskurser som varken är sanna eller falska. Således skall man analysera de diskursiva processer där diskurser skapas så att det verkar ge falska eller sanna bilder av verkligheten (ibid.). Genom det tolkningsföreträde som Sevefjords och Larssons tar skapar de sanningseffekter inom diskursen, då de tillskriver missbrukare och deras situation olika egenskaper. Deras paternalistiska sätt att prata om missbrukare blir en sanning som skapas av maktsystemet i SLL-fullmäktige, och riskerar att underminera ställningen för de individer som de försöker hjälpa.

Winther Jörgensen & Philips (2000) menar att man enligt Faircloughs tredimensionella modell bör lägga vikt vid analys av detaljer så som grammatisk uppbyggnad, val av ord och även metaforer då diskursens innehåll alltid är organiserat i mönster, som är viktiga att belysa då dessa ger mening till innehållet. I följande anföranden är den grammatiska uppbyggnaden särskilt intressant då den sänder starka signaler i diskursen:

Rosdahl (M) 100608: [---] Man säger att det inte är så farligt att ge rena sprutor just nu, det kan vi godkänna. Nästa gång kan man säga att heroinet är så orent så det är synd om narkomanerna, vi ska ha rent heroin, vi gör som man gör i Danmark och ger det gratis.

Rosdahls anförande är starkt präglad av sarkasm och ironi när han gör sin poäng. Hans anförande är även präglad av dominoteorin då han menar att rena sprutor leder till att antiprohibitionister nästa gång kan säga att heroinet är för orent och istället bör tillhandahållas av staten. Här börjar mönstren i anförandets grammatiska uppbyggnad bli intressant, då Rosdahl fortsätter med att påtala att det är synd om narkomanerna som tvingas injicera orent heroin och att det därför är synd om dem, varför man skall börja dela ut gratis heroin som i Danmark. Anförandet är ett försök att lyfta fram dominoteorin genom att göra en poäng i att om man börjar med att dela ut rena sprutor så är steget inte långt till att börja dela ut heroin. Dock kan andra underliggande toner urskönjas i anförandet, bland annat att missbrukares hälsa prioriteras lägre än den restriktiva narkotikapolitiken, vilket kan kopplas vidare till Moderaternas konservativa ideologiska position i sprutbytesfrågan. Samtidigt kopplar han argumentet vidare till Danmarksmodellen.

Bromme (FP) 100621: [---] I kategorin narkotikamissbrukare, som i studien omfattar över 64 000 personer, finns det en så stor grupp som 12 procent som är lagförda för våldsbrott. Att förse dessa personer med verktyg som de kan använda för vidare narkotikamissbruk ter sig inte bara oförnuftigt utan också mycket stötande utifrån rättssynpunkt.

Även i Brommes anförande går det att urskönja bakomliggande toner. Liksom Rosdahl verkar han sätta en restriktiv narkotikapolitik som ett högsta mål, och verkar således fokusera på individen bakom missbruket. Han bygger upp detta argument genom att påvisa att missbrukare inte bara är beroende av illegala droger, utan även att en stor grupp av dem är lagförda för våldsbrott. Genom att använda sig av just begreppet “stor grupp” framför han att det är en större mängd av de som är missbrukare som begår våldsbrott, även om själva siffran, 12 %, avslöjar att det handlar om en tämligen klar minoritet. Dessutom kan procentsatsen vara tagen från ett större sammanhang vilket inte framkommer i hans anförande. Vidare kan man urskönja det etiska dilemma, som Bromme för fram; att förse missbrukare med verktyg för fortsatt missbruk. Han menar på att det rentav är “stötande utifrån rättssynpunkt”, då man inte bara ser till att missbrukare kan fortsätta sitt missbruk, utan att landstinget även indirekt bidrar till missbrukares kriminella karriär och möjliggör fortsatt brottslighet.

Även i analysen av diskursen om hur bilden av missbrukaren konstrueras i debatten är diskurstyperna olika bland politikerna. Både Brommes och Rosdahls anföranden är starkt präglade av deras ideologi och syn på hur narkotikapolitik bör se ut och drivas. Deras anföranden står i stark kontrast mot Ros och Rydbergs anföranden där fokus lades på individens hälsa och rätt till hjälp, före en så kallad krigsföring mot narkotika. Lidwall sammanfattar debatten och de olika sidornas skillnader i ideologi, perspektiv och prioritet i följande anförande:

Lidwall (KD) 100608: [...] Det är ju så att vi avskyr narkotikan, vi avskyr missbruket. Men i det här fallet måste vi ändå säga att vi älskar de människor som ändå har drabbats av det och som drabbas av det.

Hon påtalar att *vi*, och syftar då på de närvarande politikerna i SLL-fullmäktige, avskyr narkotika och missbruk, vilket kan härledas till motståndarnas ideologiska perspektiv och position i debatten. I meningen efter säger hon att de ändå måste säga att de älskar de människor som har

drabbats av ett missbruk, vilket kan härledas till förespråkarnas ideologiska perspektiv och position. Trots att den narkotikapolitik som präglar Sverige skall drivas av avsky mot narkotika och missbruk, skall man även älska och ta hand om dem som hamnat i ett narkotikamissbruk. På så sätt undviker hon att ta en sida i den övergripande narkotikapolitiska debatten genom att varken påtala att hon är emot den narkotikapolitik som bedrivs, eller sätta den framför enskilda missbrukares hälsa eller situation.

7. Avslutande diskussion

Syftet med denna studie har varit att med hjälp av diskursanalys analysera debatten i SLLs fullmäktige angående införande av sprutbyte. Vi har i vår diskursanalys av sprutbytesdebatten i SLL-fullmäktige funnit intressanta diskursmönster om hur man har debatterat kring ett sprutbytesprogram vara eller icke vara i Stockholms landsting. Med tanke på att sprutbytesprogrammets införande i Stockholm är ett förslag som har presenterats på politisk nivå, granskas och kritiseras det därefter av oppositionen. Följaktligen har den debatt vi har studerat till stor del bestått av en sida som framlägger förslag, och en sida som kritiserar det som presenteras. I och med att motståndarna till sprutbyte var nöjda innan införandet, har de i debatten inte haft skäl att producera egna förslag utan har istället kunnat fokusera på att visa på sprutbytesförslagets svagheter och brister. I politik präglas språket av stor retorisk medvetenhet, vilket har gjort sig gällande genom hela den debatt som vi har studerat. Liknelser, meningsuppbyggnad och ordval kan vara direkt avgörande för hur åhöraren tar till sig informationen, och dessa retoriska grepp blir än mer intressanta när man vid analys använder en diskursanalytisk metod. Ur ett diskursanalytiskt perspektiv får exempelvis ordvalen även en konstruerande funktion, utöver den argumenterande funktion som alla anföranden har inneboende. Svårigheten i att dra slutsatser utifrån en politisk debatt, upplever vi vara, att politiker i sina anföranden sällan är tydliga och konkreta i sina förslag, utan istället lägger sitt fokus på att söka övertyga och eliminera motstånd.

Under de fem år som vi har följt och analyserat debatten har den utvecklats i hög grad. Inledningsvis dominerades den av en diskurs rörande evidensen kring sprutbytesprogramms smittpreventiva effekter. Båda sidor hänvisade till forskning som gav stöd åt det egna lägre ståndpunkt i frågan, även om förespråkarsidans forskningsstöd tydligt översteg motståndarsidans i omfattning. Debatten om evidens, gav upphov till att SLL beställde den rapport som sedermera

skulle avgöra frågan om sprutbyte var effektivt i kampen mot smittspridning, som följd av injicering av droger. Då motståndare till sprutbytet inte lyckades övertyga SLL om att överge sprutbytesfrågan, riktade man om sina anförandens fokus till att handla om vikten av kontakt med missbrukare för att bekämpa bland annat smittspridning. Motståndare menar på att den uppsökande verksamheten tillsammans med informationsspridning är den bästa vägen att gå, medan förespråkare leds av en övertygelse om att sprutbytet självt kan öppna vägar för såväl kontakt med sprutmissbrukare, som en minskad risk för smittspridning. I denna diskussion tar motståndarsidan det klart största utrymmet och denna diskurs kan stundtals uppfattas som ett resultat av bristfälliga motargument hos motståndarsidan, då båda sidor är överens om vikten av kontakt med missbrukare. Med tanke på hur intensiv diskussionen om ideologi och moral senare skulle visa sig bli, så verkar kontaktdiskursen, för motståndarsidan, handla mest om att fördröja det oundvikliga införandet. Motståndare såväl som förespråkare har i sin argumentation tydliggjort en ideologisk och moralisk diskurs, där man i huvudsak är överens om sprutmissbrukares utsatthet och deras behov och rätt till hjälp för att ta sig ur det, men att man förordar olika sätt att göra så. Motståndare är övertygade om att sprutbyte riskerar leda till legalisering av droger och att sprutbytesprogram sänder signaler till folket som antyder att det är okej att använda droger. Vidare tar motståndare också starkt avstånd från att landstinget ska tillhandahålla material som, menar man, uppmanar och hjälper missbrukare att upprätthålla sitt drogmissbruk.

Båda sidor är överens om att ett bruk av droger är högst skadligt och oönskat, både för individen själv, men även ur samhällelig synpunkt. Vad som vid upprepade tillfällen uttryckts av motståndarsidan är en oro över att införandet av sprutbyte skulle innebära att Sverige övergav den restriktiva narkotikapolitiken och således gav upp kampen mot droger, medan förespråkare framför kollektivistiska och solidariska argument som syftar till att skilja på sak och person gällande drogmissbruk. Den enskilt största faktor vilken påverkade debattens riktning var den rapport som beställdes av SLL-fullmäktige och sedan publicerades i december 2009. Efter rapportens publicering skiftade majoriteten från att vara motståndare till ett införande av sprutbytesprogram, till att bli förespråkare. Detta eftersom rapporten ställde sig positiv till sprutbytesprogrammet och dess smittpreventiva effekter av HIV och hepatit C som förespråkare länge hävdade. Tydligt är att rapporten avgjorde debatten, även om den pågick mer än ett år till efter publiceringen. Vad man kan dra för slutsats av detta är betydelsen av evidens. Även om

debatten behandlat flera teman så står det klart att varken den uppsökande verksamhetens betydelse eller de moraliska grundvalarnas betydelse innehöll samma avgörande tyngd som frågan om evidens.

Den fjärde diskursen som berör hur missbrukare har konstruerats i sprutbytesdebatten, upplever vi, som vi tidigare nämnt, vara ett resultat av diskursordningen och därmed egentligen saknar betydelse för sprutbytesfrågan. Vi anser dock att denna diskurs har stor betydelse för oss som blivande socionomer samtidigt som vi noterade hur diskursen tydliggjorde ett brukarperspektiv. Winther Jørgensen & Philips (2000) skriver om Faircloughs tankar om att diskurser medverkar till att skapa sociala identiteter, sociala relationer samt kunskaps- och betydelsesystem. Vi har framförallt kunnat se hur missbrukares sociala identiteter konstrueras i diskursen. Oavsett ideologisk position konstruerades en överlag negativ bild av missbrukare. Bilden präglades inte bara av vilken sida man stod på i debatten, utan även av vilken grundläggande personlig människosyn man representerade. Förespråkarna för sprutbytesprogram konstruerade en bild av missbrukare som individer som behöver samhällets hjälp då de inte kan hjälpa sig själva, som individer som lever i elände och misär och som ett slags offer för de droger de missbrukar. Motståndarna till sprutbytesprogram såg i sin tur missbrukare som en grupp individer, i behov av hjälp och stöd, men som inte skall få sitt missbruk underlättat av samhället. Istället skall en restriktiv narkotikapolitik i form av nolltolerans upprätthållas och samhällets individer, missbrukare eller ej, skall anpassa sig därefter. Vi noterade att det fanns en stor vidd av begrepp som syftade till att beskriva målgruppen för sprutbyte, och att dessa olika begrepp skickar olika signaler till åhöraren/läsaren. Man kan inte säga att vissa begrepp dominerar språkbruket på en av sidorna i debatten, utan snarare att alla partier använder ett språk som befäster sprutmissbrukaren som en andra klassens medborgare. Genomgående i debatten är uppfattningen om missbrukarens oförmåga att ändra sin egen situation. Sällan nämns motiverande arbete och än mer sällan framkommer åsikter som ens antyder ett alternativ till att "rädda" dessa missbrukare. På så vis bidrar dessa anföranden, oavsett politisk agenda, till att befästa sprutmissbrukares låga status och beroendeförhållande till hjälparen, vem den än må vara.

8. Referenser

- Antoniussen, Eva-Malin et al. (2005). *Sprutbytesfrågan: En granskning av en forskningsgenomgång om effekter av sprutbytesprogram*.
<http://www.lu.se/images/Socialhogskolan/2005_1.pdf> (Hämtad: 2014-01-21).
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Blomé, Marianne Alanko et al. (2010). Minimal transmission of HIV despite persistently high transmission of hepatitis C virus in a Swedish needle exchange program. *Journal of Viral Hepatitis* 12, s. 831-839.
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber.
- Davoli, Marina, Simon, Roland & Griffiths, Paul (2010). "Current and future perspectives on harm reduction in the European Union". I *Harm reduction: evidence, impacts and challenges*, Rhodes, Tim & Hedrich, Dagmar (red.), s. 437-446. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Fairclough, Norman (1993). "Critical discourse analysis and the marketization of public discourse. The universities.", *Discourse and Society*, 4(2), s. 133-168.
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- Götz, Wolfgang (2010). "Foreword". I *Harm reduction: evidence, impacts and challenges*, Rhodes, Tim & Hedrich, Dagmar (red.), s. 9-10. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Jönson, Håkan (2010). *Sociala problem som perspektiv: en ansats för forskning & socialt arbete*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Käll, Kerstin, Hermansson, Ulric & Rönnberg, Sten (2005). *Sprututbyte: en genomgång av den internationella forskningen och den svenska debatten*. Stockholm: Fri förlag
- Ljungberg, Bengt, Tunving, Kerstin & Andersson, Bengt (1989). *Rena sprutor till narkomaner: HIV-förebyggande åtgärder enligt Lunda-modellen*. Lund: Studentlitteratur.
- Nationalencyklopedin (2013) *Mani*. <<http://www.ne.se/lang/mani/250299>>
(Hämtad: 2013-12-19)
- Olsson, Börje (2011). "Narkotikaproblemet i Sverige: framväxt och utveckling". I *Narkotika: om problem och politik*, Börje Olsson (red.), s.23-42. Stockholm: Norstedts juridik.

- ONDCP (2012). *Federal Funding Ban on Needle Exchange Programs*. The White House.
<<http://www.whitehouse.gov/blog/2012/01/05/federal-funding-ban-needle-exchange-programs>> (Hämtad 2013-12-30).
- Palmateer, Nora et al. (2010). Evidence for the effectiveness of sterile injecting equipment provision in preventing hepatitis C and human immunodeficiency virus transmission among injecting drug users: a review of reviews. *Addiction* 105, s. 844-859.
- Rönnerberg, Sten et al. (1992). *Sprutbyte för personer med intravenöst missbruk*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Univ.
- Socialstyrelsen. *Utbyte av sprutor och kanyler för personer som missbrukar narkotika*.
<<http://www.socialstyrelsen.se/smittskydd/omsnittskydd/Sidor/sprututbyte.aspx>>
(Hämtad 2013-11-22).
- Stenström, Nils (2008). *Sprutbyte vid intravenöst narkotikamissbruk: en longitudinell studie av deltagarna i sprutbytesprogrammet i Malmö*. Diss. Östersund: Mittuniversitetet, 2008.
- Svensson, Bengt (2012). *Narkotikapolitik och narkotikadebatt*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Tammi, Tuukka & Hurme, Toivo (2007). Commentary: How the harm reduction movement contrasts itself against punitive prohibition. *International Journal of Drug Policy* 18, s. 84-87.
- Tops, Dolf (2001). *A society with or without drugs?: continuity and change in drug policies in Sweden and the Netherlands*. Diss. Lund: Univ., 2001.
- Träskman, Per-Ole (2011). "Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel". I *Narkotika: om problem och politik*, Börje Olsson (red.), s. 43-72. Stockholm: Norstedts juridik.
- Törnqvist, Daniel (2009). *När man talar om knark: drogdebatt i svensk dagspress 1970-1999*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2009.
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-22747>.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- WHO (2004). *Effectiveness of Sterile Needle and Syringe Programming in Reducing HIV/AIDS*

among Injecting Drug Users - Evidence for action technical papers.

<<https://www.unodc.org/documents/hiv->

[aids/EFA%20effectiveness%20sterile%20needle.pdf](https://www.unodc.org/documents/hiv-aids/EFA%20effectiveness%20sterile%20needle.pdf)> (hämtad 2014-01-21).

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod.*

Lund: Studentlitteratur.

9. Bilagor

Protokoll 071127

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2007/07-11-27/071127-28.pdf>

Protokoll 081007

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2008/08-10-07/081007.pdf>

Protokoll 090908

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2009/09-09-08/090908.pdf>

Protokoll 091013

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2009/09-10-13/091013.pdf>

Protokoll 100209

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2010/10-02-09/100209.pdf>

Protokoll 100608

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2010/10-06-08/100608.pdf>

Protokoll 100621

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2010/10-06-21/100621.pdf>

Protokoll 120320

<http://www.sll.se/Handlingar/Landstingsfullm%C3%A4ktige/2012/2012-03-20/120320.pdf>